

Водич

За инспекторе рада у откривању и идентификацији жртава
трговине људима у сврху радне експлоатације

ВОДИЧ

*за инспекторе рада у откривању и
идентификацији жртава трговине
људима у сврху радне експлоатације*

САРАЈЕВО, 2016.

Овај пројекат је омогућила великородушна подршка америчког народа путем Америчке амбасаде у Сарајеву и сви ставови, мишљења и закључци изнесени у пројекту не одражавају нужно став Америчке амбасаде или Владе САД, већ искључиво аутора.

Аутори:
Самир Ризво
Исмир Хоџић
Гордана Миловић
Мухамед Пашукановић
Амра Јахић

Уредник:
др. сц. Елдан Мујановић

Рецензент:
проф. др. сц. Харис Халиловић

Илустрација, дизајн и ДТП: Мозаик О.Д. www.mzaik.com

Број издања: 1

Назив и сједиште издавача:
Центар за истраживање политike супротстављања криминалитету (ЦПРЦ)
Прушчакова 27
71000 Сарајево, БиХ

Година издавања и година штампања: 2016

Штампа:
Агенција АЛИГО, Сарајево, тел: + 387 33 638 511, aligo@bih.net.ba

Тираж:
100 примјерака

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, Sarajevo

343.431(497.6)(036)

VODIČ za inspektore rada u otkrivanju i identifikaciji žrtava trgovine ljudima u svrhu radne eksplotacije /
[autori Samir Rizvo ... [et al.]. - Sarajevo : Centar za istraživanje politike suprotstavljanja kriminalitetu (CPRC), 2016.
- 69 str. : graf. prikazi ; 30 cm

Tekst ћир. на srp. jeziku. - Bibliografija: 63-64 str. ; bibliografske i druge bilješke uz tekst.

ISBN 978-9958-9997-9-6

1. Rizvo, Samir

COBISS.BH-ID 23111686

САДРЖАЈ

Предговор

6

1. Увод

8

1.1. Појам и појавни облици трговине људима.....	8
1.2. Тренутно стање и трендови трговине људима.....	9
1.3. Фактори ризика	10
1.4. Сличности и разлике између трговине људима и сродних кривичних дјела	10
1.5. Начин почињења трговине људима.....	12
1.5.1 Фаза регрутације.....	13
1.5.2 Фаза транспорта.....	13
1.5.3 Фаза експлоатације.....	13

2. Политички и правни оквир о трговини људима

16

2.1. Међународни политички и правни оквир о трговини људима.....	16
2.1.1 Међународне политике о трговини људима.....	16
2.1.1.1 Уједињене нације	16
2.1.1.2 Међународна организација рада (МОР)	16
2.1.1.3 Организација за сигурност и сарадњу у Европи (ОСЦЕ).....	16
2.1.1.4 Вијеће Европе.....	17
2.1.1.5 Европска унија	17
2.1.2 Међународно право о трговини људима.....	17
2.2. Политички и правни оквир о трговини људима у Босни и Херцеговини.....	19
2.2.1 Политички оквир о трговини људима у Босни и Херцеговини.....	19
2.2.2 Правни оквир о трговини људима у Босни и Херцеговини	20
2.2.2.1 Устави	20
2.2.2.2 Кривични закони, закони о заштити угрожених свједока и свједока под пријетњом и закон о програму заштите свједока.....	21
2.2.2.3 Институционални оквир и механизми за координацију активности сузбијања трговине људима.....	23
2.2.3.1 Државни координатор за борбу против трговине људима	23
2.2.3.2 Мониторинг тим.....	23
2.2.3.3 Ударна група за борбу против трговине људима и илегалне миграције	24
2.2.3.4 Регионални мониторинг тимови	24

3. Принципи и стандарди дјеловања инспекције рада

26

3.1. Увод у инспекцију рада и трговину људима.....	26
3.2. Основни принципи инспекција рада у борби против трговине људима.....	26
3.3. Институционални, законски и регулативни оквир за рад инспекција рада.....	26
3.3.1 Међународни документи и дефиниција	26
3.3.2 Надлежности и организација инспекција рада у домаћем законодавству БиХ.....	28
3.3.2.1 Брчко Дистрикт Босне и Херцеговине.....	28
3.3.2.2 Република Српска.....	30
3.3.2.3 Федерација Босне и Херцеговине.....	32
3.4. Улога и могућност инспекције рада у супротстављању трговини људима.....	35
3.4.1 Овлаштења инспекције рада.....	35

4. Поступање инспектора рада у откривању и процесуирању случајева трговине људима

38

4.1. Облици трговине људима у сврху радне експлоатације и МОР индикатори.....	39
4.1.1 Присилни рад	39
4.1.2 Ропство или ропски однос	40
4.1.3 Радна експлоатација радника миграната у иностранству.....	40
4.1.4 Присилно служење у домаћинствима	41
4.1.5 Присилни рад дјеце.....	42
4.2. Индикатори трговине људима Међународне организације рада (МОР).....	42
4.3. Рано откривање случаја – превенција експлоатације.....	43
4.4. Откривање случајева трговине људима и идентификација потенцијалне жртве трговине људима.....	44
4.5. Поступање са дјецима	47
4.6. Поступање са одраслим.....	49
4.7. Поступање са странцима – мигрантима	51
4.8. Сачињавање записника о инспекцијском надзору при уочавању индикатора трговине људима.....	52

5. Поступање инспектора рада у заштити и пружању помоћи жртвама трговине људима

54

5.1. Интервенције	54
5.1.1 Интервенција I: Контактирање надлежних институција ради указивања непосредне помоћи.....	55
5.1.2 Интервенција II: Планирање и организирање облика заштите и збрињавања.....	56
5.1.3 Интервенција III: Транспорт.....	57
5.1.4 Интервенција IV: Смјештај.....	57
5.1.5 Интервенција V: Сарадња с надлежним институцијама током збрињавања.....	59

6. Кориштена литература

62

7. Листа релевантних појмова

64

Предговор

Трговина људима данас представља једну од глобално присутних криминалних појава којом се на најтежи могући начин погађа људско достојанство. С тим у вези, трговина људима има примарно негативне посљедице по универзално заштићена људска права и слободе жртава тих појава. С друге стране, учиниоци кривичних дјела трговине људима, искориштавајући рањивост и друге факторе ризика на страни оштећених, предузимају радње трговине људима са искључивом или претежном намјером стицања противправне имовинске користи. Тачније, искориштавањем других особа они за себе или друге прибављају значајну имовинску добит. Често жртве трговине људима јесу малолjetne и особе млађe животне доби. Њихова рањивост огледа се у недовољном или никаквом животном искуству и недостатку свијести да лако могу постати жртве трговине људима, што их чини посебно привлачним за учиниоце и њихове помагаче. Ово су само неки од основних разлога зашто се цјелокупна свјетска јавност интензивно бави проблемом трговине људима, који је, након дуготрајних расправа и доношења појединих одлука од стране наднационалних судова, отворено проглашен модерним ропством које погађа све већи број људи, нарочито оних у неразвијеним и земљама у развоју.

Међу великом бројем правних и других извора који настоје дати довољно свеобухватно и прецизно појмовно одређење трговине људима, успостављен је одређени консензус, на начин да се данас ова појава сагледава кроз призму три конститутивна елемента који чине трговину људима: радња, средство и сврха. Управо је трећи од наведених елемената, односно сврха, с којом се предузимају радње трговине људима, била Кључна одредница за израду посебног едукативног материјала, тј. Водича у области радне експлоатације као облика трговине људима.

Наиме, у Босни и Херцеговини су, у периоду од окончања ратних дејстава, регистроване појаве различитих облика сексуалне експлоатације жена и дјевојака што је већ тада алармирало цјелокупну домаћу и међународну јавност да се тај проблем адекватно третира и умање његове посљедице по жртве. У протеклом периоду доста тога је предузето на законодавном, институционалном и практичном плану да се трговина људима, нарочито у сврхе сексуалне експлоатације, стави под формалну контролу надлежних институција. С друге стране, општи развој и динамика друштвених односа са собом су донијели неке нове форме у којима се почињу јављати поједини облици искориштавања људи. Ту се посебно издвојила радна експлоатација. О њеној присутности и препознатљивости у босанско-херцеговачкој стварности раније се није говорило, али је једноставно дошло вријеме да се и на овај начин почне говорити о том проблему како би се он благовремено и ефикасно превенирао и сузбијао. У том смислу, посебан значај за институционални третман проблема трговине људима у сврхе радне експлоатације имају контролни и надзорни органи надлежних инспекција рада унутар Босне и Херцеговине, чији су се представници одавали позиву да заједнички и координирано сачине ову врсту публикације која ће пружити основне информације о проблему трговине људима у сврхе радне експлоатације, његовим карактеристикама и појавним облицима те основама на којима се трговина људима контролише на међународном и домаћем плану.

Водич у том смислу садржи врло конкретне, корисне и прецизне информације о кључним инструментима међународног права и актерима који се на том нивоу баве трговином људима. Посебан акцент стављен је на проблем радне експлоатације људи који представља један од облика трговине људима. У Водичу се даје преглед развоја домаћег законодавног и институционалног оквира који је дизајниран да се супротставља трговини људима. Водич се бави и прегледом кључних инструмената развијених од стране Међународне организације рада, Уједињених нација, Вијећа Европе и Европске уније у борби против радне експлоатације људи. Нарочито вриједан напор аутора Водича лежи у чињеници да су кроз свој ангажман настојали обухватити кључне индикаторе радне експлоатације с којима се инспектори рада, приликом теренског рада, могу сусрести и који им могу послужити да на вријеме препознају жртве ових облика искориштавања људи и предузму конкретне радње обавјештавања надлежних органа који се баве овим проблемом. У том смислу, Водич представља врло корисно средство за стицање нових и ширење постојећих знања о феномену

трговине људима, нарочито оних облика који се предузимају са сврхом радне експлоатације. Водич је примарно намењен инспекторима рада који поступају у конкретним случајевима на терену, али и широј читалачкој публици: судијама, тужиоцима, полицијским службеницима, социјалним радницима, психолозима, имиграционим службеницима, студентима и другим заинтересованим читаоцима.

На крају, посебно признање треба одати ауторима Водича, инспекторима рада из Федералне управе за инспекцијске послове, Републичке управе за инспекцијске послове, Канцеларије-Уреда Градоначелника, Инспекторат, Брчко дистрикта БиХ као и другим ангажираним експертима на уложеном труду и цјелокупном ангажману да добијемо овако квалитетан едукативни материјал у овој области.

Израда Водича би била скоро па немогућа без јасног стратешког опредељења и визије Министарства сигурности/безбедности Босне и Херцеговине које има координирајућу улогу у праћењу проблематике трговине људима и пружању адекватних одговора на проблеме који се јављају у пракси.

На самом крају, посебно се желим захвалити амбасади Сједињених Америчких Држава у БиХ, која је препознала значај једног оваквог подухвата те пружила финансијску подршку у правцу припреме и публиковања Водича као и имплементације почетних обука инспектора рада из области трговине људима у сврхе радне експлоатације. Реално је очекивати да ће Водич остварити своју сврху и помоћи најприје професионалцима у пракси, тј. инспекторима рада да у свом раду могу ефикасније поступати у односу на све израженији проблем трговине људима у сврхе радне експлоатације којем се морамо заједнички и координирано посветити у интересу заштите жртава ових појава.

Сарајево, 11.6.2016.

Уредник

Др. сц. Елдан Мујановић

1. Увод

1.1. Појам и појавни облици трговине људима

Експлоатација људи је феномен који обиљежава цијелу историју, било да се назива класичним ропством, слуганством или пак трговином људима која обиљежава савремено доба. Заједничко обиљежје свих ових појава јесте ропски положај људи, њихово држање у статусу роба, с одузетим правима и у власништву друге особе или заједнице, држање против њихове волje ради материјалне, финансијске, сексуалне или друге користи. Данас се трговина људима сматра тешким кршењем људских права и криминалом који укључује регрутовање, превоз, трансфер, скривање, пружање уточишта или прихват особа. Повезана је с употребом сile, пријетње, отмице, моћи, утицаја, власти, преваре, обмањивања, уцјене или стања угрожености у сврху стварања осјећаја страха и беспомоћности код жртва. Све наведено води ка стварању зависничког односа у којем се жртва експлоатише од трговца људима, било да су они појединци или припадници мањих односно већих криминалних група.

Трговина људима константно прима нове облике и брзо се мијења. Ширењу овог проблема доприњело је и то да се форма искориштавања људи није ограничила само на сексуалну експлоатацију. У новије вријеме трговина људима добија форме присилног рада, злоупотребе с људским органима, искориштавања у порнографији и осталим облицима растуће "сех индустрије" или организованог просјачења и чињења кривичних дјела, али и друге облике ропског рада или односа. Фактори који узрокују и поспјешују трговину људима су: насиље у породици, неравноправност полова, насиље засновано на полу, насиље над дјецом, сиромаштво, недостатак могућности за младе, незапосленост, лош економски и социјални положај мањина, интерно расељавање и изbjеглиштво. Осим тога, присутан је и низак ниво јавне свијести о присуству феномена трговине људима у друштву, његових узрока, посљедица, начина спречавања и отклањања посљедица.

Како би се најпрецизније илустровао феноменолошки, кривичноправни и стварни концепт феномена трговине људима, у наставку је приказан трослојни приказ који се заснива на елементима радње, средства и сврхе експлоатације људи у сврху трговине људима.

Слика 1. Конститутивни елементи трговине људима

1.2. Тренутно стање и трендови трговине људима

Посљедњих десетица, велика пажња и значај усмјерени су на трговину људима зато што она представља флагрантно кршење основних људских права и што је најбрже растући облик организованог и у неким случајевима прекограницног криминала. У регији југоисточне Европе, трговина људима појавила се као посљедица ратних сукоба, друштвене и политичке транзиције, наглог сиромашења већине становништва, распада система сигурности, али и масовних расељавања и неконтролисаних миграција становништва.

Анализе присуства феномена трговине људима у Босни и Херцеговини указују да је она присутна од 1996. године и да се до 2003. године примарно радило о жртвама сексуалне експлоатације. На основу анализе података о куповању и продаји жртава, закључено је како се у процесу трговине људима људска бића третирају као роба с тржишном цијеном, а тај износ постаје дуг који жртве морају надокнадити своме власнику пружањем сексуалних услуга клијентима. У оваквим случајевима ради се о вишеструким кршењима људских права и слобода (одузимање путних исправа, ограничавање слободе кретања, недоступност медицинских услуга, неплаћање плате, тјелесно, ментално, сексуално злостављање и др.). Од 2004. године примјетан је нови облик трговине људима. За жртве се данас углавном врбују жене, држављанке Босне и Херцеговине, у циљу сексуалне експлоатације, уз тренд сталног опадања броја страних жртава и пораст броја домаћих које су идентификоване као жртве трговине људима унутар Босне и Херцеговине.

У посљедњим годинама присутан је нови тренд трговине људима у сврху радне експлоатације. Истраживања и пракса указују да се таква трговина људима углавном дешава у економским секторима који су радно интензивни, нерегулисани или слабо регулирасни. Ови сектори запошљавају сезонску, привремену и подуговорену радну снагу. Радници у овим секторима често су мигранти, с нерегулисаним статусом, у немогућности приступа законитом тржишту радне снаге и механизима заштите радника. Мигранти су, углавном, запослени преко посредника или посредничких агенција уз лажна обећања о запослењу па се најчешће налазе у радном односу заснованом на неформалним контактима, усменим договорима, често и с неповољно или једнострano мијењаним условима рада. Ови радници често раде на изолованим мјестима, не говоре службени језик земље у којој раде, немају информације о својим правима и сигурносним стандардима или мјестима где се могу обратити за помоћ. Њихово радно вријеме је дуго, живе у неподношљивим условима, често без приступа електричној енергији и води, с ниским платама и великим одбицима за посреднике, храну и смјештај.

Веома комплексно и дискутабилно питање везано је за постављање јасне границе и разликовања трговине људима у сврху експлоатације радне снаге од ниских плате и лоших услова рада. Када престају ниске плате и лоши услови рада, а када почиње експлоатација и трговина људима? На ово питање јасан одговор не дају ни бројни међународни документи који су веома прецизно дефинисани саму трговину људима и експлоатацију радне снаге као један од облика трговине људима. Ипак, један од широко прихваћених критерија у том смислу поставља Међународна организација рада, према којој је одговор на питање "да ли сте слободни да наплатите свој рад у било којем тренутку?" Кључна вододијелница разликовања између лоших услова рада и израбљивања у сврху трговине људима. Како не постоји универзални критериј за одређивање жртве радне експлоатације, могло би се рећи да је одсуство слободе за напуштање услова искориштавања прикладно за дефинисање жртава трговине људима.

Присилно просјачење дјеце сматра се обликом искориштавања, а у новије вријеме и једним обликом ропске потчињености и савременог ропства. Најновији извјештај о присилном просјачењу дјеце, објавио је Анти-Славерџ Интернационал 2009 године. У овом извјештају даје се јасна слика сложених система припреме и образца понашања, којима се затварају дјеца у круг експлоатације у којем су присилјена просити за чланове породице. Просјачење дјеце појава је која увек оптерећује друштво у Босни и Херцеговини. Извјештај Уреда омбудсмана Босне и Херцеговине (2010) указује на величину овог проблема и могуће начине рјешавања. Примјена приступа, који се заснива на људским правима, захтијевала би, у овом случају, индивидуалну оцјену потребе жртве у којој би интерес дјетета био водећи принцип у пружању краткорочне и дугорочне помоћи.

Примјер: У предмету, Б. П. из Градачца, Суд Босне и Херцеговине потврдио је оптужницу против једне особе за трговину људима, с отежавајућим околностима. Чињенице указују на малолетну П. А., која се налази у тешкој финансијској ситуацији. Нјена мајка се удала за Б. П., њеног очуха, који ју је примио у свој дом. Током тог времена, очух је искористио њен положај и тјерао је да проси. Очух се претходно договорио с још двије друге особе (једним мушкарцем и једном женом), које су живјеле на другој локацији, да им прода дјевојчицу. Заузврат, за њу је примио 400 КМ. Ове двије особе су је одвеле, искористиле њен положај и натјерале да живи у ванбрачном односу с њиховим сином, у кући у којој је тада боравила. Током тог периода дјевојчица је, такођер, присилјавана да проси и ради на сметљишту. Када год је покушавала побјећи, њен очух би је нашао, физички и психички малтретирао и враћао оним двјема особама, којима је била продата, чиме је он починио кривично дјело трговине људима, из члана 186 став 2 КЗ БиХ (ОСЦЕ, 2011). У овом предмету Суд Босне и Херцеговине донио је неправоснажну ослобађајућу пресуду.

Досадашњи извјештаји о стању трговине људима у Босни и Херцеговини указују да поред мањег броја организоване трговине људима, све више преовладава трговина људима коју врше мање криминалне групе и појединци. Овакви случајеви обично укључују држављане Босне и Херцеговине, али спорадично и појединце из земаља регије. Судска пракса гоњења кривичних дјела трговине људима у сврху радне експлоатације је скромна, углавном због присутних нејасноћа при квалификоваша кривичних дјела и одлучивања да ли се ради о трговини људима у сврху радне експлоатације или о једноставно лошим условима рада и потплаћеном раду. Све ово у коначници резултира само провођењем прекрајних поступака из радноправне области.

Кључни циљ овог водича јесте да повећа знање инспектора рада о трговини људима у сврху радне експлоатације те да повећа број идентификованих жртава овог облика трговине људима. Поред тога, водич има за циљ да побољша ефикасно кривично гоњење појединача и криминалних група укључених у трговину људима у сврху радног експлоатисања људи.

1.3. **Фактори ризика**

Лажно оглашавање за посао најчешћи је фактор ризика везан за радну експлоатацију. Овакви огласи обично садрже врло примамљиве понуде обављања послова у иностранству за које је обећана већа плата од оне коју особа може добити у својој земљи. Након ступања у контакт с потенцијалном жртвом, користе се методе психолошке манипулатије којима се руши жртвин скептицизам. Обманама и фабрикованим документима, било у виду докумената на папиру или путем интернета, жртви се доказује валидност и легалност послодавца, као и особа које се представљају као представници компаније или самих понуђених послова. Особе које раде на регрутовању нових жртава с потенцијалном жртвом настоје успоставити однос повјерења, заснован на неистинама те психолошкој и емотивној манипулатији које су засноване на познавању животне ситуације потенцијалне жртве, као и њеног психолошког профила. Пошто су млађе особе често примарна мета за регрутацију, комуникација с потенцијалним жртвама ствара лажан осјећај сигурности који омогућава лаку манипулатију.

1.4. **Сличности и разлике између трговине људима и сродних кривичних дјела**

Препознавање жртава трговине људима при првом сусрету с инспекцијама и другим службама за провођење закона је важно за развијање успешног кривичног гоњења криминалних организација и појединача који их укључују у трговину људима. Најчешће се ради о заблудама да су трговина људима и кријумчарење људи исти типови криминалних активности те да су трговина људима у сврху сексуалне експлоатације и организована проституција исти типови криминалних активности.

Трговина људима и кријумчарење људи потпуно су различити типови криминала. Кријумчарење људима укључује омогућавање, превожење или незаконит улазак особе преко међународне границе у настојању да избегне имиграционе законе неке земље. Кријумчарење људи дешава се с пристанком и тражењем особе која се кријумчари и плаћа кријумчара да му помогне у незаконитом уласку у другу земљу. Код кријумчарења људи, једном када особа достигне жељену дестинацију престаје међусобни однос кријумчара и кријумчарене особе. Међутим, неки кријумчарени мигранти приморани су наставити однос с кријумчарима како би отплатили трошкове кријумчарења и тада се заснива однос карактеристичан за трговину људима.

Трговина људима укључује силу, пријетњу, злоупотребу и експлоатацију и као таква је криминал против појединца.

Кријумчарење људима је противзаконита пословна активност која је плаћена услуга и као такво је криминал против државе.

Често је присутна и заблуда да су трговина људима у сврху сексуалне експлоатације и организована проституција исти типови криминала. Јасну разлику у овој заблуди чини елемент силе, јер жртве трговине су скоро увијек присиљене на рад против њихове волje. Осим тога, жртве трговине људима немају могућност комуникације са својим породицама и другим близким особама, имају ограничено кретање и слободу располагања платом. У свакодневним ситуацијама често један феномен прераста у други. У неким случајевима, разлика међу њима нестаје јер људи који су платили да буду кријумчарени не буду ослобођени након долaska на одредиште, већ буду држани до исплате додатних износа кријумчарима. Такође, жене које се баве проституцијом, а које су то чиниле својевољно, силом, пријетњом, преваром или на други начин, буду доведене у потпуно зависан однос према организаторима проституције и постану жртве трговине. Разликовање трговине људима од других феномена први је корак према ефикасном поступању инспекција и других служби против трговаца људима. Разлике у појединим конститутивним елементима ових феномена су приказане у наставку:

ЕЛЕМЕНТИ РАЗЛИКОВАЊА	ТРГОВИНА ЉУДИМА	КРИЈУМЧАРЕЊЕ МИГРАНАТА
Прекограницност	Жртва трговине може и не мора прећи границу у процесу трговине. Жртва може у процесу трговине прећи границу на легалан или илегалан начин.	Кријумчарени мигранти увијек прелазе границу. Кријумчарени мигранти увијек илегално прелазе границу.
Циљ	Циљ трговаца људима је експлоатација жртве и зарада од експлоатације.	Циљ кријумчарења је зарада од илегалног пребацивања преко границе.
Волја	Жртва може и не мора дати пристанак да се с њом тргује.	Кријумчарена особа увијек даје пристанак да се кријумчари.
Трајање	Жртва остаје у односу с трговцима људима све док траје експлоатација.	По доласку на одредиште престаје сваки однос кријумчара и кријумчарених.

Слика 2. Елементи разликовања трговине људима и кријумчарење миграната

ЕЛЕМЕНТИ РАЗЛИКОВАЊА	ТРГОВИНА ЉУДИМА	ПРОСТИТУЦИЈА
Волја	Жртва трговине људима је увијек присилно експлоатисана.	Проститутка се увијек добровољно бави проституцијом.

Слобода одлучивања	Жртва нема слободу одлучивања, особа која их експлоатише потпуно је контролише.	Проститутка има слободу да самостално одлучује о сопственом животу.
Слобода кретања	Жртве немају слободу кретања.	Проститутка има слободу кретања.
Располагање зарадом	Жртва не располаже самостално оствареном зарадом.	Проститутка самостално располаже оствареном зарадом.

Слика 3. Елементи разликовања трговине људима и проституције

У сложеним односима између трговине људима, кријумчарења миграната и проституције врло често су присутне и бројне предрасуде и заблуде чије познавање може учинити ситуацију јаснијом. Наредна слика најбоље приказује такве заблуде и даје одговоре на бројна нејасна питања.

ЗАБЛУДА	РЕАЛНОСТ
Илегални имигранти су без докумената!?	Илегални имигранти најчешће имају идентификационе документе, али им недостају идентификациони документи који би им дозволили да уђу или остану у датој земљи.
Државна граница мора бити пређена!?	Кријумчарење људима захтјева прелазак границе земље у коју се кријумчари. У трговини људима, прелазак границе није неопходан елемент криминала. Трговина људима може се десити унутар једног града, регије и државе.
Жртве трговине људима су увијек укључене у друге врсте криминала!?	Жртве трговине људима могу бити укључене у криминалне активности (проституција, злоупотребе дрога, разбојништво, крађе идентитета). Чешће, жртве раде под присилом у радионицама, градилиштима, фармама, имањима.
Жртве трговине знају у шта се упуштају!?	Жртве трговине су често преварене од близких особа, агенција за запошљавање и других. Када се нађу у свијету трговине, жртве често буду изложене пријетњи, насиљу, злоупотребама, задржавању и ситуацијама које оне нису могле ни замислити.
Жртве трговине су увијек грубо третиране током транспорта!?	Криминалне организације не излажу увијек жртве нехуманим методама транспорта. Радници који нису били изложени насиљу су профитабилнији, а жртва трговине, лажно заведена понудом за запослење, изгледно ће путовати добровољно. Када допутују на одредиште, суочавају се с принудом и контролом трговаца.
Жртве трговине људима желе помоћ од служби за провођење закона!?	Жртве трговине људима често су неповјерљиве према службама за провођење закона. Тортура којој су биле изложене превладава, а када жртве побјегну трговцима често иду у невладине организације уместо у службе за провођење закона.

Слика 4. Заблуде и реалности о трговини људима и кријумчарењу миграната

1.5. Начин почињења трговине људима

Обим зараде од трговине људима приближава се износима који се стичу од трговине опојним дрогама, а досадашња судска пракса показује да су изречене казне за трговину људима много мање у односу на друге видове криминала. Регистроване су и блиске везе, сарадња криминалних група и појединача укључених у трговину људима и њихова специјализација у различитим

дијеловима ланца трговине, од регрутовања, транспорта, смјештаја, управљања објектима у којима се врши експлоатација и слично. У наставку ће бити говорено о низу радњи које чине феномен трговине лјудима у свим појединим корацима тј. фазама које чине процес унутар којег се одвија ова криминална активност.

1.5.1 Фаза регрутације

Регрутација нових жртава подразумијева убеђивање или приморавање жртава да напусте своје сигурно и познато окружење те да се препусте трговцима. Трговци то постижу на више начина, од насиљних отмица или куповине жртава од њихових родитеља, старатеља или других лица под чијом се контролом налазе, посебно ако се ради о дјеци или особама заосталим у развоју. Присутно је и подлијегање жртава уцјенама, пријетњама, преварама, лажним обећањима или пристајањима на изазове непознатог, па све до намјерног, лажног и прорачунатог успостављања емотивних односа између трговца и жртве.

Неке жртве самовољно прихватају регрутацију након споразума с трговцем који је успоставио контакт са жртвом преко огласа у новинама, агенцијама за регрутацију или преко личног контакта. Неке од жртава, вјерујући да ће добити легалне послове, заправо су у заблуди о природи трговине. Друге знају да ће радити у сексуалној индустрији, али су преварене по питању радних и животних услова, финансијских договора и нивоа личне слободе. Неке жртве се доводе у зависност од трговаца јер у договору с њима пристају платити или касније кроз рад исплатити значајне суме новца за прибављање путних исправа, трошкове путовања, радних и боравишних дозвола, трошкове инфраструктуре за рад и слично. Ово ствара дужнички однос у коме жртва никад не може зарадити довољно новца да плати оригинални дуг према трговцу. Оригинални дуг често и порасте због скривених, непланираних и изненадних трошкова који, често намјерно, нису представљени жртви у фази регрутације.

1.5.2 Фаза транспорта

Транспорт жртава с мјеста регрутације до мјеста експлоатације врши се свим могућим превозним средствима. Ако је транспорт међународни, трговци прибављају лажне путне и друге исправе за жртве и прате ток транспорта како би осигурали њихов долазак на одредиште. Често се одузимају идентификацијски или путни документи жртава. Документе од жртава одузимају кријумчари или превозници с намјером да их предају наручиоцу. Тако се успоставља контрола понашања жртава, јер уколико жртве траже своје документе, буду уцјењене да ће их предати полицији која ће их због посједовања кривотворених или лажних докумената, односно непосједовања путних исправа, притворити и депортовати. Овакве уцјене прате и друге мјере те поступци присиле које врше пратиоци на путовању и сами трговци или кријумчари.

1.5.3 Фаза експлоатације

Експлоатација жртве, њен обим и методе, прије свега зависит ће од облика експлоатације, а затим и од услова у локалним "индустријама" где се врши експлоатација радне снаге или условима под којима се врши сексуална експлоатација или експлоатација жртава у организованом просјачењу, сакупљању материјала за рециклажу, вршењу кривичних дјела или другог облика присилног рада. Обим, услови и методе радне експлоатације жртава зависит ће и од нивоа инспекцијског, полицијског и имиграционог надзора те односа ових служби према проблему, односно од утврђених политика и законодавства везаног за трговину лјудима.

Жртве радне експлоатације ће најчешће радити у производним радионицама, градилиштима, пољопривредним имањима и домаћинствима. Жртве организованог просјачења просјачит ће на свим јавним мјестима која се покажу као профитабилна, а жртве које су организоване и присильене да чине кривична дјела џепарит ће по улицама, превозним средствима и свим другим јавним мјестима погодним за вршење овог кривичног дјела. Поред тога, вршил ће ситне крађе по продавницама, провалне крађе у возила, станове и друге просторе. Жртве које су присильене радити у индустрији

сакупљања секундарних сировина радит ће на депонијама и другим мјестима где се сакупља и управља отпадом.

Ради осигурања потпуне контроле над жртвама, трговци користе разне методе, а најчешће су:

- одузимање и задржавање путних и идентификационих докумената;
- ограничавање кретања, затварање и сталан надзор без могућности контакта с другим људима;
- често пресељавање жртава и особа с којима су жртве у контакту, како би се спријечило успостављање било каквих веза с другим жртвама или добијање информација и детаља о трговини људима;
- убеђивање жртава о постојању јаких веза трговаца с полицијом, инспекцијама, имиграционим властима како би се жртвама предочило да би евентуални бијег и пријављивање били безуспешни;
- употреба или пријетња употребом физичког или сексуалног насиља према жртвама или њима блиским особама, уцјене, психолошки притисци разних облика и слично.

2. Политички и правни оквир о трговини људима

2.1. Међународни политички и правни оквир о трговини људима

2.1.1 Међународне политike о трговини људима

Због сложености овог проблема неоподно је дефинисање одговарајућих политика за борбу против трговине људима на националном, регионалном и универзалном нивоу. Када је у питању Босна и Херцеговина и њено чланство, или планови за чланство у међународним организацијама и интеграцијама, посебно релевантне су политike које дефинишу и проводе Организација Уједињених нација, Међународна организација рада, Организација за сарадњу и сигурност у Европи, Вијеће Европе и Европска унија.

2.1.1.1 Уједињене нације

Уједињене нације своју политику у борби против трговине људима дефинирају и проводе путем свог Уреда за дрогу и криминал (УНОДЦ) и других специјализованих агенција те путем Специјалног представника Генералног секретара за трговину људима. Уједињене нације нуде помоћ државама помажући им у изради текстова закона, креирању свободувачких националних стратегија против трговине људима те помажући својим ресурсима у њиховој имплементацији. УНОДЦ ово питање третира кроз Глобални програм против трговине људима који представља основу политike Уједињених нација у овом подручју, а своју пажњу усмерава и на превенцију трговине, заштиту жртава трговине и кривично гоњење трговаца људима. УНОДЦ је од 2012. године почeo с објављивањем Глобалног извештаја о трговини људима који подноси сваке две године.

2.1.1.2 Међународна организација рада (МОР)

Међународна организација рада третира трговину људским бићима још од почетка свог постојања. Иницијалне активности биле су блиско повезане с борбом против “трговине бијелим робљем” и Лигом народа, а већу пажњу овај феномен добио је Конвенцијом против присилног рада из 1930. године. Улога Међународне организације рада у борби против трговине људима је додатно ојачана усвајањем двије конвенције: Конвенције о радничима мигрантима и Конвенције о најгорим облицима дјечијег рада. У многобројним пројектима и активностима заговарања, Међународна организација рада трговину људима посматра из перспективе тржишта рада те настоји елиминисати узroke трговине људима, попут сиромаштва, незапослености и неефикасних система миграције радне снаге. Одговор Међународне организације рада укључује институције тржишта радне снаге, попут служби за запошљавање, инспекције рада и министарства рада. Међународна организација рада консултује и укључује у свој рад организације радника и послодаваца, а партнери су и међународним организацијама попут УНДП-а, ИОМ-а и УНИЦЕФ-а. Полазне основе и принципи у политици Међународне организације рада о трговини људима јесу да трговина људима крши основна права сваког појединца – слободу од присилног рада, слободу удружилаца и колективног преговарања те слободу од дискриминације на раду. Међународна организација рада трговину људима дефинише као једну од најтежих форми дјечијег рада, која озбиљно угрожава развој дјетета. Споменута четири основна принципа наглашена су у Декларацији о фундаменталним принципима и праву на рад из 1998. године.

2.1.1.3 Организација за сигурност и сарадњу у Европи (ОСЦЕ)

У свом односу према трговини људима, ОСЦЕ полази од акционог плана за борбу против трговине људима и кроз Алијансу против трговине људима коју чини широки форум држава, међународних

и невладиних организација на спречавању трговине лјудима. Алијанса помаже у развоју ефективних заједничких стратегија, комбинује појединачне напоре и пружа земљама чланицама и партнерима сарадњу с инновативним и координираним приступима. Уред Специјалног представника и координатора за борбу против трговине лјудима координира напоре ОСЦЕ-а у борби против трговине лјудима. Земље чланице одговорне су за третирање проблема на националном нивоу, а ОСЦЕ структуре и теренске операције помажу у имплементацији обавеза у борби против трговине лјудима. Уред подржава настојања у борби против трговине лјудима на четири нивоа: у дефинисању политика, изградњи капацитета, техничкој помоћи и подизању свјесности о проблему.

2.1.1.4 Вијеће Европе

Вијеће Европе се проблемом трговине лјудима почело бавити још од краја деведесетих година. Потпуни ангажман Вијећа Европе у борби против трговине лјудима почeo је са усвајањем и ступањем на снагу Конвенције Вијећа Европе о акцији против трговине лјудима из 2005. године. Ово је први европски мултилатерални међународни уговор у овом подручју и представља свеобухватни споразум који се фокусира углавном на заштиту жртава трговине и гарантовање њихових права.

2.1.1.5 Европска унија

Директива о спречавању и борби против трговине лјудима и заштити жртава из 2011. године, одражава актуелну политику Европске уније у борби против трговине лјудима коју карактерише: холистички приступ (превенција, заштита, гоњење), усклађивање одредби материјалног кривичног права међу државама чланицама, робустан приступ о заштити жртава, подршка принципу некажњавања жртве и безусловна помоћ жртвама. Директива, такођер, укључује и мјере усмјерене на: обесхрабрење потражње која одржава трговину лјудима, односно обесхрабрење послодаваца да запошљавају жртве трговине те обесхрабрење клијената да купују сексуалне и друге услуге жртава трговине лјудима. Ново законодавство Европске уније о трговини лјудима обавезује земље чланице да успоставе националне извјестиоце или сличне механизме, одговорне за праћење реализације политика против трговине лјудима на националном нивоу и прикупљање података о трговини лјудима на националном и нивоу Европске уније.

2.1.2 Међународно право о трговини лјудима

Трговина лјудима је предмет међународних правних докумената из подручја лјудских права, али је и предмет уређења извора из подручја кривичног права, јер представља облик криминалитета који је по својој природи често организованог карактера и прекограницчких димензија. Стога је под окриљем Уједињених нација усвојен Протокол о спречавању, сузбијању и кажњавању трговине лјудима, посебно женама и дјецом ("Палермо Протокол"), који допуњује Конвенцију Уједињених нација против транснационалног организованог криминала из 2000. године. "Палермо Протокол" по први пут у међународно право уводи веома јасну и међународно прихваћену дефиницију трговине лјудима и уводи криминализацију таквих понашања на глобалном нивоу. Ради се о најважнијем извору међународног карактера у овој области чије одредбе су значајно утицале на све остале изворе донесене након усвајања "Палермо Протокола."

На слици су укратко приказани кључни међународни извори о трговини лјудима и њихове најважније одредбе.

ДОКУМЕНТ	ОДРЕДБЕ
Рани споразуми о трговини људима	Први међународни инструменти о трговини људима су: Међународни споразум о сузбијању трговине бијелим робљем из 1904. Међународна конвенција за сузбијање трговине бијелим робљем из 1910. Конвенција о сузбијању трговине женама и дјецом из 1921. Конвенција о ропству из 1926. Међународна конвенција за сузбијање трговине женама у пуној доби из 1933. Конвенција за сузбијање трговине људима и експлоатације проституције других из 1949.
Конвенција о елиминацији свих облика дискриминације жена	Конвенција прописује да ће Државе уговорнице предузети све одговарајуће мјере, укључујући законодавне, на сузбијању свих облика трговине женама и експлоатације проституције жена.
Додатни протокол Уједињених нација уз Конвенцију о правима дјетета	Протокол забрањује трговину дјецом, проституцију дјече и дјечију порнографију. Продаја дјете је било који чин или трансакција када се дијете предаје особи или групи са исплатом или било којим другим начином накнаде. Проституција дјете је употреба дјете за сексуалне активности с плаћањем или другом накнадом. Дјечија порнографија је представљање дјетета које је укључено у стварне или симулиране сексуалне активности или било које приказивање полних органа дјетета због примарно сексуалних разлога.

Статут Међународног кривичног суда	Прописује да "поробљавање" према члану 7(1)(ц) Статута значи: "вршење било које моћи повезане с правом власништва над особом и укључује вршење таквих моћи у смислу трговине људима, посебно женама и дјеци."
Конвенција Вијећа Европе о акцији против трговине људима	Конвенција прихвата дефиницију трговине људима из „Палермо Протокола.“ Конвенција полази од тога да је трговина људима кршење људских права и злочин против достојанства и интегритета људског бића. Конвенција истиче да трговина људима може резултирати ропством те да поштовање права жртава, заштита жртава и акције на борби против трговине људима морају бити највиши циљеви. Сврха Конвенције је превенција и борба против трговине људима, заштита људских права жртава трговине, креирање свеобухватног оквира за заштиту и помоћ жртвама и свједоцима да би се осигурало ефикасно истраживање трговине људима. Преостале одредбе Конвенције предвиђају да ће свака страна ставити на располагање особље обучено за превенцију и борбу против трговине људима те да ће пружити помоћ жртвама, осигурати сарадњу међу властима и с организацијама за подршку. Одредбе конвенције истичу да жртве могу бити идентификоване у процедурама, узимајући у обзир посебне ситуације жена и дјеце жртава трговине. Потребно је усвојити законодавне или друге мјере за идентификацију жртава и у сарадњи с другим странама и организацијама за подршку помоћи жртви у њеном психичком, психолошком и социјалном опоравку. Одредбе наглашавају да се у потпуности мора водити рачуна о жртвиној сигурности и потребама. Конвенција тражи да се трговина људима и све везане радње инкриминирају, а посебно: кривотворење путних и идентификационих исправа, набављање или испоручивање тих докумената, задржавање, одузимање, сакривање или уништавање тих исправа. Конвенција уводи мјере кажњавања корисника услуга жртава трговине људима.

Слика 5. Најважнији међународни документи о трговини људима и њихове најважније одредбе

2.2. Политички и правни оквир о трговини људима у Босни и Херцеговини

2.2.1 Политички оквир о трговини људима у Босни и Херцеговини

Босна и Херцеговина је потписница и чланица низа међународних конвенција и протокола чиме је преузела обавезу да домаће политичке и правни оквир усклади с међународним стандардима, првенствено стандардима заштите људских права жртава трговине људима. С тим у вези, још од 2001. године се предузимају планске, усклађене и дугорочне мјере којима се трговина људима настоји ставити под контролу. Редовно су креирани и имплементирани политички документи у форми стратегија и акционих планова који су дефинисали основне политичке и смјернице дјеловања у борби против трговине људима. За релативно кратко вријеме и у изузетно сложеним околностима, постигнути су значајни резултати. Стратегије и акциони планови су створени кроз свеобухватан процес консултација између свих укључених субјеката, домаћих, иностраних и међународних. Ефикасна борба против трговине људима посматра се као интегрални дио настојања да се достигну стандарди Европске уније. Шире стратешке перспективе ових политика трговину људима третирају и као асиметричну пријетњу у оквиру НАТО интеграционог процеса.

Водећи принципи политике Босне и Херцеговине у борби против трговине људима су: поштовање људских права, учешће и одговорност власти, интердисциплинарни и мултисекторски приступ, недискриминација, укључивање шире друштвене заједнице, одрживост, међународна и регионална сарадња, заштита и поштовање права дјеце те родно специфични приступ. Политика Босне и Херцеговине у борби против трговине људима је усмјерена на испуњавање пет стратешких циљева у подручјима подршке, превенције, процесуирања, проактивне заштите и партнериства. Ови циљеви, укључујући одговарајуће дефиниције тих настојања, приказани су у наредној слици.

ЦИЉ	ДЕФИНИЦИЈА
Подршка	Организовати одржив систем подршке у третирању трговине људима кроз системски усмјеравање активности од којих су најважније: унапређење институционалних оквира и координације, изградња капацитета, обезбеђење потребних финансијских средстава те провођење континуираног процеса праћења и евалуације проведбе Стратегије.
Превенција	Иницирати превентивно дјеловање усмјерено ка стварању услова који подстичу правилну реакцију органа формалне социјалне контроле у стварању амбијента оснаживања друштвено прихватљивих облика понашања. Развијати одрживи систем раног упозоравања на случајеве трговине људима.
Процесуирање	Унаприједити систем отривања, разјашњавања, доказивања и кривичног тоњења у конвенционалним и неконвенционалним облицима трговине људима.
Заштита	Обезбедити одрживе програме и процедуре за проактивну заштиту жртава свих облика трговине људима.
Партнерство	Побољшати сарадњу између надлежних институција и овлаштених организација на свим нивоима у циљу ефикаснијег супротстављања различитим облицима трговине људима.

Слика 6. Стратешки циљеви Босне и Херцеговине у борби против трговине људима

2.2.2 Правни оквир о трговини људима у Босни и Херцеговини

Заштита жртава трговине људима може се подијелити на двије врсте:

- кривично-правна заштита (са посебним акцентом на заштиту жртава трговине као свједока и као оштећених у кривичном поступку против трговаца људима);
- грађанско-правна заштита (са посебним акцентом на породично-правни статус жртве, право на закључење брака, старатељство, накнаду штете пред надлежним судовима, запошљавање, упис у матичне књиге, остваривање права на држављанство итд.).

Сваки од ових облика заштите је прописан у одговарајућем правном акту донесеном на одређеном нивоу власти који су детаљније приказани у наставку.

2.2.2.1 Устави

Устав Босне и Херцеговине обезбеђује заштиту међународно признатих људских права и основних слобода кроз интегрални текст Устава и Анекс I. Кatalog права које уживају сва лица на територији Босне и Херцеговине укључује и сlijedeћа права релевантна за трговину људима: право на живот,

право лица да не буде подвргнуто мучењу нити нечовјечном или понижавајућем третману односно казни, право лица да не буде држано у ропству или потчињености, на присилном или обавезном раду, право на личну слободу и сигурност, право на правично саслушање у грађанским и кривичним стварима те друга права у вези с кривичним поступком.

Устави Федерације Босне и Херцеговине и Републике Српске те статут Брчко Дистрикта БиХ слично Уставу Босне и Херцеговине садрже или се позивају на међународне инструменте за заштиту људских права и слобода са истим или сличним каталогом загарантованих људских права.

2.2.2.2 Кривични закони, закони о заштити угрожених свједока и свједока под пријетњом и закон о програму заштите свједока

Трговина људима је по први пута инкриминисана у Босни и Херцеговини 2003. године. Од тада, неколико пута су мијењане и допуњаване одредбе о кривичним дјелима трговине људима, а измјене и допуне инициране у 2013. и 2014. години иду у смјеру да сва четири кривична закона инкриминишу трговину људима и посредовање у проституцији. Кривична дјела с елементом међународности била би прописана у Кривичном закону Босне и Херцеговине, а кривична дјела која се односе на трговину држављанима Босне и Херцеговине унутар граница Босне и Херцеговине у кривичним законима ентитета и Брчко Дистрикта БиХ. Приказ одговарајућих правних извора у овој области приказан је у наставку:

Право Босне и Херцеговине о трговини људима и заштити жртава трговине људима	
Правни акт	Службени гласник / новине
Босна и Херцеговина	
Кривични закон Босне и Херцеговине	Службени гласник БиХ број 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10, 47/14 и 40/15
Закон о кривичном поступку Босне и Херцеговине	Службени гласник БиХ број 03/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09 и 72/13
Закон о заштити свједока под пријетњом и угрожених свједока	Службени гласник БиХ број 21/03, 61/04 и 55/05
Закон о програму заштите свједока	Службени гласник БиХ број 36/14
Закон о кретању и боравку странаца и азилу БиХ	Службени гласник БиХ број 36/08 и 87/12
Закон о странцима	Службени гласник БиХ број 88/15
Правилник о заштити странаца жртава трговине људима	Службени гласник БиХ број 90/08
Правила о заштити жртава и свједока жртава трговине људима држављана БиХ	Службени гласник БиХ број 66/07
Федерација Босне и Херцеговине	
Кривични закон Федерације Босне и Херцеговине	Службене новине ФБиХ број 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14 и 46/16
Закон о кривичном поступку Федерације Босне и Херцеговине	Службене новине ФБиХ број 35/03, 37/03, бр. 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 09/09, 12/10, 08/13 и 59/14
Закон о заштити свједока под пријетњом и угрожених свједока	Службене новине ФБиХ број 36/03
Закон о здравственој заштити Федерације БиХ	Службене новине ФБиХ број 46/10
Закон о здравственом осигурању Федерације БиХ	Службене новине ФБиХ број 30/97, 7/02, 70/08 и 48/11

Породични закон Федерације Босне и Херцеговине	Службене новине ФБиХ број 31/14
Закон о основама социјалне заштите, заштите цивилних жртава рата и заштите породице с дјецима	Службене новине ФБиХ број 36/99, 54/04, 39/06 и 14/09
Закон о преузимању права и обавеза оснивача над установама социјалне скрби у Федерацији БиХ	Службене новине ФБиХ број 31/08 и 27/12
Закон о социјалној заштити Кантоне Сарајево	Службене новине Кантоне Сарајево број 16/02, 8/03, 2/06, 21/06, 17/10, 26/12, 15/13 и 18/14
Закон о социјалној заштити, заштити цивилних жртава рата и заштити породице с дјецима Тузланског кантона	Службене новине Тузланског кантона број 12/00, 5/02, 13/03, 8/06 и 11/09
Закон о социјалној заштити, заштити цивилних жртава рата и заштити породице с дјецима Зеничко-добојског кантона	Службене новине Зеничко-добојског кантона број 13/07 и 13/11
Закон о социјалној заштити, заштити цивилних жртава рата и заштити породице с дјецима Јесенско-санског кантона	Службени гласник Јесенско-санског кантона број 5/2000 и 7/2001
Закон о социјалној заштити, заштити цивилних жртава рата и заштити породице с дјецима Босанско-подрињског кантона	Службене новине Босанско-подрињског кантона број 7/08
Закон о социјалној заштити Посавског кантона	Народне новине Посавског кантона број 5/04
Закон о социјалној заштити, заштити цивилних жртава рата и заштити породице с дјецима Средњобосанског кантона	Службене новине Средњобосанског кантона број 10/05 и 2/06
Закон о социјалној заштити Херцеговачко-неретванског кантона	Народне новине Херцеговачко-неретванског кантона број 3/05
Закон о социјалној заштити, заштити цивилних жртава рата и заштити породице с дјецима Западнохерцеговачког кантона	Народне новине Западнохерцеговачког кантона број 16/01, 11/02, 4/04 и 9/05
Закон о социјалној заштити Кантона 10	Народне новине Кантона 10 број 5/98

Република Српска	
Кривични закон	Службени гласник РС број 49/03, 108/04, 37/06, 70/06, 73/10, 1/12 и 67/13
Закон о кривичном поступку	Службени гласник РС број 53/12
Закон о заштити свједока у кривичном поступку	Службени гласник РС број 48/03
Закон о здравственој заштити Републике Српске	Службени гласник РС број 106/09 и 44/15
Закон о здравственом осигурању Републике Српске	Службени гласник РС број 18/99, 51/01, 70/01, 51/03, 57/03, 17/08, 1/09 и 106/09
Породични закон Републике Српске	Службени гласник РС број 54/02, 41/08 и 63/14
Закон о социјалној заштити Републике Српске	Службени гласник РС број 37/12
Закон о дјечијој заштити	Службени гласник РС број 4/02, 17/08 и 1/09

Брчко Дистрикт Босне и Херцеговине	
Кривични закон	Службени гласник БД БиХ број 10/03, 45/04, 06/05, 21/10, 52/11 и 33/13
Закон о кривичном поступку	Службени гласник БД БиХ број 10/03, 48/04, 06/05, 12/07, 14/07, 21/07 и 27/14
Закон о здравственој заштити у Брчко Дистрикту БиХ	Службени гласник БД БиХ број 38/11
Закон о здравственом осигурању Брчко Дистрикта БиХ	Службени гласник БД БиХ број 1/02, 7/02, 19/07 и 34/08
Породични закон Брчко Дистрикта БиХ	Службени гласник БД БиХ број 23/07
Закон о социјалној заштити Брчко Дистрикта БиХ	Службени гласник БД БиХ број 1/03, 4/04, 19/07 и 2/08

2.2.3 Институционални оквир и механизми за координацију активности сузбијања трговине људима

У одговор друштва на феномен трговине људима морају бити укључене многобројне институције и организације што га самим тим чини веома комплексним, а то захтијева јасно дефинисан институционални оквир и функционалне механизме координације борбе против трговине људима. Што се тиче Босне и Херцеговине, у институционални оквир борбе против трговине људима укључене су институције законодавне, судске и извршне власти, у оквиру својих уставних и законских надлежности и на свим нивоима административног уређења, али и многобројне невладине организације, односно представници цивилног друштва. Институције и организације укључене у институционални оквир обављају послове везане за усвајање правног и регулативног оквира, откривање, истраживање, гоњење и суђење за кривична дјела трговине људима, заштиту људских права жртава, пружање помоћи и асистенције жртвама, било да се ради о социјалној, здравственој, психолошкој, психосоцијалној, правној, образовној, финансијској или било каквој другој помоћи и подршци. Због многобројности укључених институција и организација, разноврсности активности на борби против трговине људима, што неизоставно захтјева плански и организовани приступ и међусобну координацију у Босни и Херцеговини, успостављени су механизми координације који ће бити представљени у наставку.

2.2.3.1 Државни координатор за борбу против трговине људима

Одлуком о процедурата и начину координације активности на спречавању трговине људима у Босни и Херцеговини и успостављању функције Државног координатора, Вијеће министара БиХ је 2003. године, у циљу провођења заједничке политике и процедура надлежних органа у области спречавања трговине људима као и ефикасне координације активности у надлежности различитих институција, успоставило функцију државног координатора. Државни координатор задужен је за координацију активности у вези с трговином људима с релевантним домаћим и међународним институцијама, организацијама, као и усмјеравање активности и успостављање контаката са осталим министарствима на нивоу Босне и Херцеговине и ентитета, а по потреби и других локалних органа. Координатор организује и иницира састанке с организацијама и институцијама укљученим у спречавање трговине људима те иницира прикупљање релевантних информација и припрема извештај за Босну и Херцеговину. Посебно се води рачуна о праћењу реализације Акционог плана на спречавању трговине људима као и провођења других активности, које утврди Вијеће министара, а које имају везу с тим.

2.2.3.2 Мониторинг тим

Мониторинг је дио процеса спроведбе Стратегије супротстављања трговини људима у Босни и Херцеговини, као систематска, стална и непрекидна процјена напретка у супротстављању трговини људима у односу на његове планиране фазе, активности и очекиване резултате. Мониторинг

подразумијева процјену напретка у односу на резултат који се очекује те помаже свим учесницима да провјере да ли се Стратегија проводи онако као што је планирано. Мониторинг тим је основан одлуком министра безбједности БиХ и чини га девет чланова, представника сљедећих институција: Министарства безбједности БиХ, Министарства за људска права и изbjеглице БиХ, Министарства цивилних послова БиХ, Министарства правде БиХ, Високог судског и тужилачког вијећа, влада ентитета и Брчко Дистрикта БиХ и организација цивилног друштва. Мониторинг тимом руководи Државни координатор за борбу против трговине људима и илегалне миграције.

2.2.3.3 Ударна група за борбу против трговине људима и илегалне миграције

Ударна група за борбу против трговине људима формирана је одлуком Вијећа министара БиХ у циљу успостављања и унапређења сарадње и координације рада на највишем могућем нивоу између државних и ентитетских органа, као и органа Брчко Дистрикта БиХ, а то су: Тужилаштво Босне и Херцеговине, Федерално тужилаштво Федерације Босне и Херцеговине, Републичко јавно тужилаштво Републике Српске, Јавно тужилаштво Брчко Дистрикта БиХ, Гранична полиција Босне и Херцеговине, Државна агенција за истраге и заштиту, Министарство унутрашњих послова Федерације Босне и Херцеговине, Министарство унутрашњих послова Републике Српске, Полиција Брчко Дистрикта БиХ, Пореска управа Федерације Босне и Херцеговине и Пореска управа Републике Српске. Ударна група најчешће ради на конкретним случајевима трговине људима и под директном је надлежношћу државног тужиоца. Ударна група је самостална и независна у свом раду а извјештај подноси Вијећу министара БиХ.

2.2.3.4 Регионални мониторинг тимови

Ради успостављања додатних капацитета за побољшање функционалних веза између надлежних институција и невладиних организација, које судјелују у сузбијању и спречавању трговине људима на основу Правила о заштити жртава трговине људима и свједока, формирани су регионални мониторинг тимови. Задаци регионалних мониторинг тимова односе се на спровођење сљедећих активности: прикупљање и анализа информација о трендовима трговине људима и стална процјена адекватности правног и институционалног оквира, људских и других капацитета за адекватан одговор на овај проблем, развијање капацитета институција и организација укључених у активности борбе против трговине, провођење превентивних активности усмјерених на смањење ризика виктимизације / ревиктимизације жртава, планирање и предузимање координираних активности у креирању индивидуалних програма рехабилитације, реинтеграције и ресоцијализације идентификованих потенцијалних жртава трговине људима те заједничко провођење таквих програма. Тимови су засновани на територијалној организацији Државне агенције за истраге и заштиту БиХ (СИПА): Сарајево, Mostar, Бања Лука, и Тузла, а чланови су и представници инспектора рада из Федерације Босне и Херцеговине, Републике Српске и Брчко Дистрикта БиХ. Тимовима координира Министарство безбједности БиХ у сарадњи с регионалним канцеларијама Државне агенције за истрагу и заштиту.

3. Принципи и стандарди дјеловања инспекције рада

3.1. Увод у инспекцију рада и трговину људима

Службе инспекције рада, на свим нивоима власти у БиХ, имају за циљ да у потпуности осигурају поштивање свих прописа из области радних односа и заштите здравља радника на раду.

С обзиром да је дјеловање инспектора рада усмјерено на питања радних односа и права која произистичу из радних односа, акценат овог водича стављен је на превенцију и откривање трговине људима у сврху радне експлоатације.

Самим тим што су инспектори рада, поред полиције, представници институција који у складу са својим законским надлежностима и врстом послова које обављају, могу међу првима доћи у контакт с потенцијалним жртвама трговине људима у сврху радне експлоатације, потребно је упознati ову категорију службеника са основним појмовима и карактеристикама трговине људима у сврху радне експлатације. Потребно је дефинисати индикаторе, специфичне мјере поступања као и начин остварења сарадње с другим институцијама које ће унаприједити рад на терену, односно омогућити инспекторима рада рано откривање радне експлоатације и идентификацију потенцијалних жртава трговине људима.

3.2. Основни принципи инспекција рада у борби против трговине људима

Један од најважнијих принципа дјеловања инспекција рада у борби против трговине људима јесте ефикасна сарадња са свим институцијама, службама и организацијама укљученим у овај процес. Наиме, инспектори рада надлежни су за обављање инспекцијског надзора ради осигурања извршавања закона и других прописа. Кроз инспекцијски надзор на терену и овлаштењима која посједују у складу са Законом о инспекцијама, инспектори рада могу бити први који ће уочити индикаторе радне експлоатације.

Узимајући у обзир све надлежности инспектора рада те могућности у откривању незаконитог и непријављеног рада, укључујући и права странаца тј. миграната (јер је у надлежности ових инспекција такођер запошљавање и права странаца из радног односа), инспекције рада представљају вриједан ресурс који може допринијети благовремено и прецизној идентификацији потенцијалних жртава трговине људима у сврху радне експлоатације.

3.3. Институционални, законски и регулативни оквир за рад инспекција рада

3.3.1 Међународни документи и дефиниција

Трговина људима представља кршење међународног права, а њени конститутивни елементи прописани су у релевантним међународним документима. Овлаштења сваког система инспекције рада произлазе из националног законског оквира државе, као и Конвенција Међународне организације рада које је та држава чланица прихватила у властито законодавство. У том смислу, Конвенција бр. 81, једна од десет најважнијих конвенција Међународне организације рада, наводи примарне функције сваког система инспекције рада у државама чланицама и то: обезбедити провођење законских одредби које се односе на услове рада и заштиту на раду, одредбе које се односе на радно вријеме, плату, безbjедност, запошљавање дјеце и омладине, као и многа друга питања у вези с тим, у оној мјери у којој те одредбе могу да спроведу инспектори рада. Надаље, Конвенција о принудном раду, бр. 29 из 1930. године и Конвенција о укидању принудног

рада, бр. 105 из 1957. године, које је Босна и Херцеговина ратификовала и инкорпорирала у радна законодавства, прописују да “присилни или обавезни рад” значи сваки рад или услугу који се од неке особе захтијева под пријетњом било какве казне, а на који та особа није добровољно пристала. Према дефиницији принудног рада, обављање рада односно услуге је непосредно у вези с пријетњом кажњавањем и рад се не обавља добровољно. Међутим, израз присилни или обавезни рад, у смислу наведене Конвенције, не односи се на:

- сваки рад или услугу која се захтијева на основу закона о обавезној војној служби за послове искључиво војне природе;
- сваки рад или услугу која су дио уобичајених грађанских обавеза држављана суверене државе;
- сваки рад или услугу која се од неке особе захтијева као посљедица осуде судском пресудом, под условом да се наведени рад или услуга обављају под надзором и контролом јавне власти и да наведена особа није уступљена или стављена на располагање приватним особама, предузећима или удружењима;
- сваки рад или услугу која се захтијева у случају изненадне опасности, то јест у случају рата, велике несреће или пријетње од велике несреће, као што су пожар, поплава, глад, потрес, епидемије великих размјера или сточне болести, најезда животиња, инсеката или биљних паразита и уопште свака околност која би могла угрозити живот или добробит читавог или једног дијела становништва;
- мањи друштвени радови такве врсте који се, будући да их обављају чланови заједнице у интересу за наведену заједницу, могу сматрати уобичајеним грађанским дужностима које обавезују чланове заједнице, под условом да се члановима заједнице или њиховим представницима обавезно укаже на потребу таквих радова.

Протокол Уједињених нација о спречавању, сузбијању и кажњавању трговине људима (“Палермо Протокол”), који допуњује Конвенцију против транснационалног организираног криминала прописује да трговина људима значи врбовање, превоз, премјештање, скривање или прихват особа путем пријетње или употребе силе или других облика присиле, отмице, преваре, обмане или злоупотребе, злоупотребе власти или положаја угрожености или давања или примања новчане накнаде или других повластица, како би се постигао пристанак особе, која има контролу над другом особом у сврху искориштавања. Експлоатација обухвата, у најмању руку, искориштавање проституирања других или друге облике сексуалног искориштавања, присилни рад или услуге, ропство или праксе сличне ропству, ропски положај или уклањање органа. Лични пристанак жртве трговине на намјеравану експлоатацију је ирелевантан када је употребљено било које од горе наведених средстава. Врбовање, превоз, премјештање, скривање или прихват дјетета у циљу искориштавања, сматра се за трговину људима, чак и када не укључује било које од средстава наведених у првом дијелу дефиниције. Дијете, према овом протоколу, означава било коју особу млађу од осамнаест година.

С обзиром на овакве одредбе Протокола Уједињених нација, сасвим је нормално да инспектори рада, у случају где открију да раде дјеца, сами просуђују на основу свих индикатора да ли има основа за трговину људима и то на темељу свих оних елемената које утврде током вршења инспекцијског надзора. На примјер, потребно је направити разлику између ситуација када дијете у трговини помаже родитељима сложити робу на полицу и слично, где нема знакова напорног или присилног рада нити лоших услова рада. Тај посао релативно кратко траје те се овакве ситуације не могу сматрати радном експлоатацијом.

Конвенција Вијећа Европе о акцији против трговине људима, у новијем приступу, проширује заштиту из Протокола Уједињених нација из Палерма, тако да обухвата и унутрашњу трговину људима. У Конвенцију Вијећа Европе потпуно је уgraђена дефиниција трговине људима из Протокола, али она јасно прихвати и одређује да се унутрашња трговина може појавити на територији само једне државе и да жртве могу бити грађани те земље те, такође, предвиђа да трговина људима у сврху радне експлоатације не мора бити везана за организовани криминал. Дакле, трговина људима више није феномен који је искључиво транснационалног карактера, већ нешто што се дешава и

унутар граница Босне и Херцеговине. Организована криминална група не мора нужно стајати иза трговине људима јер кривично дјело трговине људима може учинити и појединац.

3.3.2 Надлежности и организација инспекција рада у домаћем законодавству БиХ

Закони о раду прописују предуслове којима се забрањује радна експлоатација, најприје забрана дискриминације. Свака особа која тражи запослење, као и особа која се запошљава, не смије бити предмет дискриминације по било којем основу. Закони о раду, такође, предвиђају строге услове потписивања уговора о раду, минималне плате и посебну заштиту малолетника и жена, а тим прописима се ограничава и регулише радно вријеме, право на рад у безбједном окружењу и слично. Закони о раду забрањују присилни рад. Сваки уговор о раду који се потписује поштујући закон о раду гарантује безбједно радно окружење, поштовање права и умањује могућност ризика да угрожене категорије радника не постану жртве присилног рада или трговине у циљу радне експлоатације. Инспекције рада задужене су за надзор и осигуравање исправног и ефикасног провођења закона о раду.

Заштита права радника загарантирана је и домаћим кривичним законима. Приликом квалификације кршења права радника као кривичног дјела, законодавац пружа највећи ниво заштите од стране државе, обавезујући правна и физичка лица да у потпуности поштују закон о раду под пријетњом санкција. Да би кривично дјело постојало, потребно је да учинилац повриједи, ускрати или ограничи права прописана посебним законима из радног законодавства. Кривично дјело постоји само ако је дјело ивршено, док се елемент бића кривичног дјела одређује према посљедици. Посљедице могу бити потпуно ускраћивање права или ограничавање радних права. У пракси ово значи да повреда закона, која за посљедицу није имала ускраћивање или ограничавање права, не би представљала кривично дјело. Кривични закони прописују заштиту радника и њихових права било кроз одредбе које се односе на повреду права из радних односа као и кроз кривично дјело трговине људима у сврху радне експлоатације. Кривично дјело трговине људима постојат ће у оним случајевима у којима је могуће утврдити друге конститутивне елементе (радња, средство и циљ према раније илустрованој схеми), а сама квалификација дјела овисит ће о чињеничним околностима сваког појединачног случаја. У сваком случају, службеници надлежних институција морају бити свјесни међусобне везе заштите права из радног односа и трговине људима. Посебну пажњу треба посветити питању пристанка или његовог одсуства приликом процјене чињеница везаних за случај, како би се исправно оцијенили елементи трговине у сврху радне експлоатације. У случају дјеце (особе млађе од 18 година) кориштење средстава за експлоатацију је ирелевантно.

3.3.2.1 Брчко Дистрикт Босне и Херцеговине

Инспекцијски надзор је врста надзора од општег значаја за Брчко Дистрикт БиХ чија је улога да дјелује превентивно и ради на подстицању друштвене дисциплине у извршавању закона и других прописа. Инспекцијским надзором осигурава се законитост и заштита јавног и приватног интереса, у складу са законом и другим прописима.

Инспекцијски надзор у Дистрикту врши се на основу Закона о инспекцијама Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине (2008), а врше га инспектори Владе Дистрикта, као лица са посебним овлаштењима и одговорностима.

Инспекторат је сектор Владе Дистрикта који самостално обавља послове утврђене прописима Дистрикта и Босне и Херцеговине. Инспекторат за свој рад одговара Влади и градоначелнику.

Унутрашња организација Инспектората детаљније се утврђује организационим планом Владе који на приједлог шефа Инспектората доноси градоначелник у складу са Законом о државној служби.

Инспектори рада обављају инспекцијски надзор који обухвата предузимање мјера и радњи над субјектима надзора, утврђивање права и обавеза субјеката надзора у поступку, одређивање и извршење управних и других мјера и радњи ради спречавања и отклањања незаконитости у извршавању закона и других послова, а који су у надлежности инспекције рада.

Када је ријеч о надлежностима инспекције рада, инспектори рада инспектората Владе Брчко Дистрикта БиХ, врше надзор над провођењем прописа о раду и радним односима те заштити на раду водећи се слједећим законима: Законом о раду Брчко Дистрикта БиХ (2005), Законом о запошљавању и правима за вријеме незапослености, Законом о сигурности и заштити здравља радника на раду, Законом о запошљавању странца и др.

У свом раду инспектори рада дужни су да поступају по овлаштењима која имају у складу са Законом о инспекцијама. Инспекција рада врши надзор над примјеном закона и прописа који се, између остalog, односе на: закључивање и престанак уговора о раду, права, обавезе и одговорности послодавца и радника за вријеме трајања уговора о раду, запошљавање странца, безбједност и заштиту здравља на раду и др.

Инспектор рада у вршењу инспекцијског надзора има овлаштење и обавезу да:

- изврши увид у опште и појединачне акте, евиденције и документацију који су од значаја за остваривање права и обавеза радника и послодавца;
- затражи и прегледа исправе на основу којих се може утврдити идентитет одговорних лица и лица затечених на раду;
- изврши саслушање и затражи изјаве од одговорних лица у вези са захтјевима радника за заштиту права или ако инспектор на други начин сазна за повреду прописа и права радника;
- изврши увиђај на мјесту повреде или смрти радника или других лица, не ометајући истражне радње других надлежних органа;
- изврши увид у објекте, градилишта, постројења, уређаје, инсталације и средства за рад као и друге предмете који су у вези с мјерама заштите на раду у случају угрожавања живота и здравља људи или имовине веће вриједности, најављено или ненајављено, без обзира на радно вријеме;
- предузме друге мјере и радње у складу са законом.

У односу на законски оквир који уређује радне односе у Брчко Дистрикту БиХ, Закон о раду Брчко дистрикта Босне и Херцеговине (2005) регулише основне појмове радног законодавства, појам радних односа, основна права и обавезе радника и послодавца, забрану дискриминације по било којем основу итд. У овај закон уgraђени су и стандарди Међународне организације рада, утврђени конвенцијама које је Босна и Херцеговина ратификовала, а којима су уређена питања из области основних људских права, заштите жена и материнства, малолетника, услова рада и слично. С обзиром да је радна експлоатација мање уочљива од осталих облика трговине људима, а да би њена превенција и откривање били дјелотворни, нужна је ефикасна сарадња свих актера у систему. Ово нарочито укључује рано откривање непријављеног рада и узимање у обзир имиграције становништва када је ријеч о проблему трговине људима. Инспекције рада су стога веома битан ресурс који може допринијети исправној идентификацији потенцијалних жртава трговине људима у сврху радне експлоатације.

Закон о раду Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине (2005) у својим одредбама не дефинише и не помиње трговину људима па је често упитно како да инспектори рада уопште утврђују трговину људима, када таквог појма у закону о раду нема? С друге стране, записник о инспекцијском надзору, какав су инспектори рада обавезни сачинити у складу са законом о инспекцијама, мора се ослањати на одредбе закона о раду.

Поред тога што инспекције рада немају довољно властитих капацитета у смислу материјалних и људских ресурса, често се суочавају с тешкоћама у одређивању локација скривених компанија или илегалних радника те утврђивању чињеница у вези са уговорима, радним временом, платама и

доприносима за социјално осигурање. Инспектори се сусрећу са страним радницима без важећих радних дозвола. Разлог највећег броја инспекцијских прегледа и санкција које проводи инспекција рада везана је за питања неправилности у уговорима о раду странаца тј. миграната. Трговина људима и присилни рад обично се сузбијају кроз систем кривичног правосуђа, али примјена закона о раду и његово провођење преко система инспекције рада и судова може бити додатни допринос у борби против трговине људима и присилног рада. Инспектори рада су, стoga, у најбољем положају да дају рано упозорење прије него што ситуација с трговином људима или присилним радом ескалира тј. постане озбиљна у смислу нарушавања права жртава. Осим тога, инспектори рада имају лакши приступ радним мјестима и радницима од полиције и тужиоца.

У Кривичном закону Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине (2013), кривична дјела која су у вези са трговином људима су: (а) навођење на проституцију (члан 207), (б) трговина људима (члан 207а), (ц) организована трговина људима (члан 207б), (д) искориштавање дјетета или малољетника ради порнографије (члан 208), и (е) упознавање дјетета с порнографијом (члан 209).

3.3.2.2 Република Српска

Инспекцијски систем Републике Српске, у смислу Закона о инспекцијама у Републици Српској ("Службени гласник Републике Српске" број, 74/10, 109/12, 117/12 и 44/16), чине Републичка управа за инспекцијске послове (у даљем тексту: Инспекторат) и посебне организационе јединице за обављање инспекцијских послова у административним службама јединица локалне самоуправе. Инспекторат је самостална републичка управа која врши инспекцијске, управне, стручне и друге послове који се односе на извршавање закона и других прописа. Инспекцијски надзор врше инспектори Инспектората на територији Републике Српске. Послове инспекцијског надзора, на територији јединица локалне самоуправе, врше инспектори у јединицама локалне самоуправе.

Инспектори рада су дио система управе, а њихова надлежност јесте да осигурају поштовање свих стандарда рада, радних односа и заштите на раду. Инспектор рада обавља инспекцијски надзор у погледу придржавања прописа који се односе на запошљавање, рад и радне односе, безбједност и здравље на раду и у другим управним подручјима када је то одређено посебним прописом. Инспектор рада у обављању надзора самостално води поступак, доноси рјешење, предузима мјере и радње у оквиру својих права, дужности и овлаштења утврђених Законом о инспекцијама у Републици Српској ("Службени гласник Републике Српске" број, 74/10, 109/12, 117/12 и 44/16) и другим прописима.

У погледу надлежности инспекције рада, надзор над примјеном одредби Закона о раду Републике Српске (2016), прописа донесених на основу Закона о раду, колективних уговора и правилника о раду, врши инспекција рада, у складу са законом. Такође, инспектори рада врше надзор над примјеном одредби Закона о заштити на раду (2008 и 2010), прописа донесених на основу наведеног закона и надзор над примјеном одредби Закона о запошљавању страних држављана и лица без држављанства (2009 и 2011). Инспектори рада врше надзор над примјеном одредби Закона о посредовању у запошљавању и правима за вријеме привремене незапослености (2010 и 2012), Закона о евидентирању у области рада и здравственог осигурања (1994 и 2006), Закона о штрајку (2008) као и других закона и прописа.

У Закону о раду Републике Српске не постоје одредбе којима се регулише, односно, дефинише трговина људима. Стoga, овај Водич има за циљ оспособити инспекторе рада да приликом вршења инспекцијских прегледа лакше препознају жртве трговине људима и о томе обавјесте надлежне органе. У складу с одредбама Закона о инспекцијама у Републици Српској ("Службени гласник Републике Српске" број, 74/10, 109/12, 117/12 и 44/16), ако инспектор рада у вршењу инспекцијског надзора утврди да је повријеђен пропис, рјешењем ће наложити отклањање незаконитости, неправилности и недостатака ако то већ није учинио записником или ако контролисани субјекат у остављеном року није отклонио записником утврђене незаконитости, неправилности и недостатке те ће одредити рок за њихово извршење. Инспектор рада је овлаштен да у поступку инспекцијског надзора, осим налагања мјера које су прописане Законом о инспекцијама у Републици Српској ("Службени гласник Републике Српске" број, 74/10, 109/12, 117/12 и 44/16), наложи и мјеру за које је

овлаштен посебним прописом. Поред овлаштења из члана 57 Закона о инспекцијама у Републици Српској (“Службени гласник Републике Српске“ број, 74/10, 109/12, 117/12 и 44/16), ако у вршењу инспекцијског надзора утврди да је повријеђен пропис инспектор рада:

- издаје прекршајни налог за учињени прекршај;
- подноси захтјев за покретање прекршајног поступка;
- подноси пријаву за учињено кривично дјело;
- обавјештава други орган о потреби предузимања мјера из надлежности тог органа;
- подноси иницијативу овлаштеном органу за обустављање од извршења прописа и других општих аката, односно подноси иницијативу овлаштеном органу за подношење приједлога за оцјену уставности и законитости прописа и других општих аката, због њихове несагласности са Уставом и законом;
- предузима и друге мјере и радње предвиђене посебним прописом.

Законски оквир

Одредбама Закона о раду (2016) у Републици Српској уређују се радни односи, права, обавезе и одговорности из радног односа, заснивање радног односа, радно вријеме, одмори и одсуства, заштита радника, плате, накнаде и друга примања. Поред тога, Закон о раду утврђује и одговорност за повреду обавеза из уговора о раду, материјалну одговорност, вишак радника, забрану конкуренције послодавцу, измене уговора о раду, престанак радног односа и друге односе по основу рада. Защита права радника, рад ван радног односа, организације радника и послодавца, колективни уговори и надзор такође су дио закона.

Истим законом прописано је да радник, као и лице које тражи запослење, не може бити стављен у неравноправан положај код остваривања права по основу рада и права на запослење због расе, етничке или националне припадности, боје коже, пола, језика, религије, политичког или другог мишљења и убеђења, социјалног поријекла, имовног стања, чланства или нечланства у синдикату или политичкој организацији, физичког и душевног здравља и других обиљежја која нису у непосредној вези с природом радног односа. Наведене одредбе Закона о раду (2016) су антидискримирајуће а повреда тих одредби предвиђена је као прекршај за који је прописана новчана казна за послодавца. Уговор о раду закључује се у писменом облику на принципу добровољности односно сагласности воља двију страна, радника и послодавца и садржи све битне податке о радном односу. Принцип добровољности код закључивања уговора о раду основ је за искључивање елемената принудног рада.

Радни однос заснива се закључивањем уговора о раду између радника и послодавца. Садржајем одредби из чланова 32 и 35 Закона о раду Републике Српске (2016) регулисано је да “уговор о раду закључују радник и послодавац.“ Уговор се сматра закљученим „када га својеручно потпишу радник и лице овлаштено за заступање и представљање послодавца. Уговор о раду закључује се у писменој форми. Послодавац је дужан да примјерак уговора о раду уручи раднику прије ступања радника на рад.“

Такође, одредбама Закона о раду Републике Српске (2016) прописани су и услови за закључивање уговора о раду. Радни однос може се засновати с лицем које има најмање 18 година, одговарајућу здравствену способност и које испуњава друге услове утврђене посебним законом, општим актом послодавца, актом о систематизацији или посебном одлуком послодавца. Радни однос с лицем млађим од 18 година може се засновати само уз писмену сагласност родитеља, усвојитеља или старатеља, ако такав рад не угрожава његово здравље, морал и образовање, односно ако такав рад није забрањен законом. Такође, лице млађе од 18 година живота може засновати радни однос само на основу налаза здравствене установе којим се утврђује да је способно за обављање послова за које заснива радни однос те да такви послови нису штетни за његово здравље.

Одредбама Закона о запошљавању страних држављана и лица без држављанства (2009 и 2011) дефинисано је да у складу с прописима о раду и запошљавању, као и колективним уговорима и општим актима послодавца, странци запослени код домаћих правних и физичких лица имају иста права, обавезе и одговорности по основу рада као и запослени у Републици Српској, ако међународним споразумима није другачије одређено. Такође, истим законом прописано је да, поред општих услова утврђених законом, услова одређених колективним уговором и општим актима послодавца, странац мора испуњавати и посебан услов а то је посједовање радне дозволе за закључивање уговора о раду издате од Завода за запошљавање Републике Српске. Радну дозволу за закључивање уговора о раду са странцем, на захтјев послодавца који га запошљава, издаје филијала Завода за запошљавање Републике Српске надлежна према сједишту послодавца, на основу утврђене квоте радних дозвола у Републици Српској.

Одредбама Кривичног закона Републике Српске (2013), Глава XXII, прописана су кривична дјела против права из радног односа и социјалног осигурања, а то су: (а) повреда основних права радника, (б) повреда права при запошљавању и за вријеме незапослености, (ц) повреда права из социјалног осигурања, (д) злоупотреба права из социјалног осигурања и (е) непредузимање мјера заштите на раду (чланови 226-230.). Да би горе наведена кривична дјела постојала, потребно је да починилац ускрати или ограничи одређена права, тј. права прописана посебним законима. Кривично дјело постоји само ако је дјело почињено, док се елемент бића кривичног дјела одређује према посљедици. Посљедице могу бити потпуно ускраћивање права или ограничавање радних права.

3.3.2.3 Федерација Босне и Херцеговине

Уважавајући сложеност уставно-правног система Босне и Херцеговине, инспекција рада у Федерацији Босне и Херцеговине је, сходно одредбама Закона о раду (2016), организована на два нивоа. На федералном нивоу постоји федерална инспекција рада у оквиру Инспектората рада у саставу Федералне управе за инспекцијске послове и на нивоу десет кантона и то у оквиру кантоналних управа за инспекцијске послове (Унско-сански кантон, Посавски кантон, Тузлански кантон, Зеничко-добојски кантон, Босанско-подрињски кантон, Западнохерцеговачки кантон, Кантон Сарајево и Кантон 10). У Херцеговачко-неретванском кантону инспекција рада дјелује у оквиру Министарства здравства, рада и социјалне заштите Херцеговачко-неретванског кантона, а у Средњобосанском кантону инспекција рада организована је у оквиру Инспектората у саставу Министарства привреде Средњобосанског кантона.

У Федерацији Босне и Херцеговине, у складу с програмом „Е- инспектор”, инспекцијски надзор врши се и евидентира углавном електронским путем (федерална инспекција и већина кантоналних инспекција рада). Сходно позитивним прописима, инспекцијски надзор се увијек обавља по службеној дужности, на основу налога за обављање инспекцијског надзора и у складу с утврђеном листом провјера (тзв. „check листом”) из области радних односа, односно заштите на раду. Листа провјера не садржи посебна питања која се односе на појаву трговине људима, односно облике присилног рада и принудне радне експлоатације те би исту требало дорадити и прилагодити у складу с усвојеном политиком борбе против трговине људима у Босни и Херцеговини.

Што се тиче надлежности инспекције рада, она врши надзор над провођењем прописа о раду, а посебно: Закона о раду (2016), Закона о запошљавању странаца (2000), Закона о штрајку (2015), Закона о вијећу запосленика (2004), Закона о посредовању у запошљавању и социјалној сигурности незапослених особа (2008) и других закона као и одређених подзаконских аката (уредбе, правилници и др.) из ове области.

У области безбједости и заштите здравља на раду, инспекција рада обавља надзор над спровођењем Закона о заштити на раду (1990), с низом подзаконских аката, норматива и стандарда.

Треба нагласити и обавезу поступања и по ратификованим међународним конвенцијама, с тим да су одредбе истих углавном утврђене у наведене позитивне прописе.

У свом раду, инспекција рада, у процесном смислу, поступа у складу с одредбама Закона о инспекцијама у Федерацији Босне и Херцеговине (2014), односно кантоналним законима о инспекцијама (у кантонима где постоје ти закони), у складу са Законом о управном поступку (1999) те Законом о организацији органа управе у Федерацији Босне и Херцеговине (2005).

Када је у питању утврђивање, односно подјела надлежности између федералне и кантоналне инспекције рада, треба нагласити да је Законом о раду (2016), као темељним прописом у области радних односа, на нов начин утврђена надлежност инспекције рада. Федерална инспекција рада врши контролу провођења Закона у привредним друштвима, предузећима и установама од интереса за Федерацију. Појам „од интереса за Федерацију“ није прецизно дефинисан, што у пракси може изазвати одређене проблеме и евентуалне сукобе надлежности. Кантонална инспекција надлежна је за контролу провођења прописа и закона код свих других субјеката на подручју кантона.

Када је у питању предмет инспекцијског надзора који обавља инспекција рада, било са аспекта радних односа или пак у области безbjедnosti и заштите здравља на раду радника, субјекти надзора могу бити сви регистрирани послодавци (правна и физичка лица), односно послодавци који обављају дозвољену дјелатност.

Што се тиче законског оквира који уређује радне односе у Федерацији БиХ, одредбама Закона о раду Федерације БиХ (2016) уређен је начин и поступак закључивања уговора о раду између радника и послодавца, радно вријеме радника, одмори и одсуства, плате и накнаде по основу рада, заштита права из радног односа, репрезентативност синдиката и послодавца, закључивање и примјена колективних уговора, рјешавање спорова између радника и послодавца, учешће радника и синдиката у заштити права радника, престанак уговора о раду, надзор над примјеном закона те друга права и обавезе који настају по основу радног односа на територији Федерације Босне и Херцеговине.

Истим законом прописано је да радник, као и лице које тражи запослење, не може бити стављен у неравноправан положај код остваривања права по основу рада и права на запослење због расе, етничке припадности, боје коже, пола, језика, религије, политичког или другог мишљења и убеђења, социјалног поријекла, имовног стања, чланства или нечланства у синдикату или политичкој организацији, физичког и душевног здравља и других обилjeжja која нису у непосредној вези са природом радног односа. Наведене одредбе Закона о раду Федерације БиХ (2016) су антидискримирајуће и повреда тих одредби предвиђена је као прекрај за који је прописана новчана казна за послодавца. Уговор о раду закључује се у писменом облику на принципу добровољности, односно, сагласности воља двију страна, радника и послодавца и садржи све битне податке о радном односу. Принцип добровољности код закључивања уговора о раду основ је за искључивање елемената принудног рада.

Радни однос заснива се закључивањем уговора о раду између радника и послодавца. Одредбом из члана 24 Закона о раду Федерације Босне и Херцеговине (2016) регулисано је да се уговор о раду закључује у писменом облику, а прописују се и обавезни подаци (о послодавцу, раднику, радном мјесту, трајању уговора, плати, радном времену и др.) које уговор мора садржавати.

Приликом упућивања радника у иностранство, сходно одредбама члана 25 Закона о раду Федерације Босне и Херцеговине (2016), прије одласка мора се постићи писмена сагласност између послодавца и радника у погледу увјета:

- радног мјеста у иностранству;
- трајању рада у иностранству;
- мјесту рада и боравка у иностранству;
- валути у којој ће се исплаћивати плата и друга примања;
- условима враћања у земљу.

Такођер, одредбама члана 20 Закона о раду Федерације Босне и Херцеговине (2016) прописани су општи услови за закључивање уговора о раду који се односе на године живота лица и општу здравствену

способност. Уговор о раду не може закључити лице које није навршило 15 година живота и које нема општу здравствену способност за рад. Лице између навршених 15 и 18 година живота може закључити уговор о раду под условом да прибави увјерење овлаштеног доктора медицине да посједује општу здравствену способност за рад и сагласност законског заступника.

Одредбама Закона о запошљавању странаца (2000) дефинисано је да, у складу са прописима о раду и запошљавању, као и колективним уговорима и општим актима послодавца, странци запослени код домаћих правних и физичких лица имају иста права, обавезе и одговорности по основу рада као и запослени држављани Федерације БиХ ако међународним споразумима није другачије одређено.

Истим законом прописано је да поред општих услова утврђених законом, услова одређених колективним уговором и општим актима послодавца, странац мора имати радну дозволу за закључивање уговора о раду на одређено вријеме или за закључивање уговора о обављању привремених и повремених послова издату од надлежне кантоналне службе за запошљавање уз одобрење Федералног завода за запошљавање. Радну дозволу за закључивање уговора о раду са странцем, на захтјев послодавца који га запошљава, издаје служба за запошљавање надлежна према сједишту послодавца на основу утврђене квоте радних дозвола у Федерацији.

Треба истаћи да прописи о раду у Федерацији, чије спровођење и примјену контролише инспекција рада, не садрже посебне, изричите одредбе којима се дефинише појам „трговине људима“ односно појмови „присилног рада и принудне радне експлоатације.“ Међутим, како је претходно наведено, Закон о раду Федерације Босне и Херцеговине (2016) утврђује низ института којима се забрањује радна експлоатација као што је забрана дискриминације. Свака особа која тражи запослење, као и особа која се запошљава не смије бити предмет дискриминације по било којем основу. Закон о раду Федерације Босне и Херцеговине (2016) предвиђа строге услове потписивања уговора, минималне плате и посебну заштиту малољетника и жена. Радницима се ограничава и регулише радно вријеме те право на рад у безbjедном окружењу. Такођер, забрана присилног рада предвиђена је кроз низ одредби овог Закона. Сваки уговор о раду који је сачињен и закључен по одредбама Закона пружа гаранцију безbjедног радног окружења, поштивање права и умањује могућност ризика да угрожене категорије радника не постану жртве присилног рада или трговине у циљу радне експлоатације.

Кривично законодавство у Босни и Херцеговини прописује заштиту радника и њихових права било кроз одредбе које се односе на повреду права из радних односа као и кроз кривично дјело трговине људима у сврху радне експлоатације. Кривично дјело трговине људима постојат ће у оним случајевима у којима је могуће утврдити друге конститутивне елементе (радња, средство и циљ према раније илустрованој шеми), а сама квалификација дјела овисит ће о чинјеничним околностима сваког појединачног случаја. Институције морају бити свјесне међусобне везе заштите права из радног односа и трговине људима. Посебну пажњу треба посветити питању пристанка или његовог одсуства приликом процјене чинјеница везаних за случај како би се исправно оцијенили елементи трговине у сврху радне експлоатације. У случају дјеце (особе млађе од 18 година) кориштење средстава за експлоатацију је ирелевантно.

Посљедњим новинама Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине (2016) настојало се извршити усклађивање домаћег законодавства с међународним стандардима у области трговине људима, односно, извршеним измјенама и допунама Кривичног закона БиХ, како би се на нивоу ентитета и Брчко Дистрикта БиХ инкриминисала тзв. „унутрашња трговина људима“ док би на државном нивоу искључиво остала инкриминасана трговина људима с међународном димензијом. Тако је Кривичним законом Федерације БиХ (2016), осим иновирања одредбе из члана 210 (навођење на проституцију), инкриминара и трговина људима (члан 210а) и организована трговина људима (члан 210б), чиме су и радње присилног рада и пружања услуга обухваћене појмом “искориштавања” као саставног елемента кривичног дјела трговине људима.

3.4. Улога и могућност инспекције рада у супротстављању трговини лјудима

Инспектори рада, приликом идентификације лица на раду код послодавца, могу имати контакт с потенцијалним жртвама трговине лјудима. Инспекторе рада потребно је упознати са свим индикаторима који указују да је неко лице жртва трговине лјудима, како би приликом инспекцијских прегледа били оспособљени да препознају жртву трговине лјудима. Такође, веома је важно да се инспектори рада додатно оспособе и унаприједе своја знања о проблему трговине лјудима ради лакшег препознавања жртава трговине лјудима. Стога ће овај Водич као и додатна едукација дати свој допринос за подизање нивоа знања и вјештина инспектора рада у откривању и идентификацији случајева трговине лјудима.

Инспектор рада, приликом инспекцијског прегледа, када врши идентификацију затечених лица на раду код послодавца, може примијетити неке индикаторе које упућују на сумњу да је особа изложена трговини лјудима. За даље поступање, потребно је да је инспектор рада има знање шта да предузме и коју надлежну институцију да обавести о томе. Посебну пажњу приликом започињања инспекцијских прегледа треба посветити идентификацији затечених лица, по могућности на основу идентификационог документа. Уколико лице не посједује код себе идентификациони документ, не значи нужно да је лице жртва трговине лјудима. Потребно је узети изјаву од лица и проверити где се налази идентификациони документ, посебно ако се ради о страном држављанину. Страни држављани су често жртве трговине лјудима. Иако су у земљу допутовали законито, тек након долaska сазнали су да неће радити посао који им је био обећан већ су присиљени радити друге послове.

У таквој ситуацији улога инспекције рада се прије свега огледа у обавези да приликом вршења непосредног инспекцијског надзора код послодавца препознају и идентификују обиљежја кривичног дјела трговине лјудима, а посебно са аспекта уочавања облика присилног рада и принудне радне експлоатације.

3.4.1 Овлаштења инспекције рада

Закони који регулишу област инспекцијских послова инспекторима рада су дали значајна овлаштења која им омогућавају да остваре своју улогу у супротстављању трговини лјудима. Инспектор рада има овлаштење да:

- утврђује идентитет субјекта надзора и других лица од значаја за инспекцијски надзор, прегледа пословне и друге просторије, објекте и опрему, постројења, уређаје, инсталације и процес рада;
- утврђује да ли субјект надзора има рјешење о упису у судски регистар или одговарајуће одобрење за обављање дјелатности и акт о испуњавању минимално техничких и кадровских услова за обављање дјелатности те друге акте одређене законом;
- прегледа начин обављања дјелатности, тј. процес рада и врши увид у пословне књиге и другу службену документацију која је од значаја за вршење инспекцијског надзора;
- саслушава странке, свједоке и друге особе чија је изјава од значаја за утврђивање чињеница у вршењу инспекцијског надзора;
- предузима превентивне активности у вршењу инспекцијског надзора;
- забрани приступ мјесту на којем се врши инспекцијски надзор;
- предузима управне и друге мјере у складу са законом;
- изда прекрајни налог и поднесе захтјев за покретање прекрајног поступка;
- обавља и друге службене радње у сврху инспекцијског надзора.

Поред наведених овлаштења, инспектор има права и обавезе у складу са посебним прописима да:

- врши инспекцијски надзор у стамбеној просторији, уз претходно прибављен налог надлежног суда ако сазна да се одређена стамбена просторија користи у сврху обављања пословне дјелатности;
- забрани обављање радњи које могу изазвати опасност по живот, здравље, природу и нанијети материјалну штету;
- омогући субјекту надзора судјеловање у свим инспекцијским радњама и изјашњавање о чињеницама и околностима битним за утврђивање потпуног и правилног чињеничног стања као и заштиту његових права и правних интереса;
- ако у току инспекцијског надзора утврди да уочене повреде код субјекта надзора имају обилјежје кривичног дјела, о том сазњању обавијести надлежно тужилаштво.

4. Поступање инспектора рада у откривању и процесуирању случајева трговине људима

Како и на који начин открити да је неко лице потенцијална жртва трговине људима? То је питање на које многи покушавају одговорити, али до сада нема универзалног одговора јер постоје различити облици трговине људима. Постоје само индикатори који упућују да је неко лице жртва трговине људима, али и индикатори нису сасвим поздани. Приликом свог рада на терену, инспектори рада ће се сусрести са индикаторима трговине људима у сврху радне експлоатације и као такве потребно их је препознати и накнадно вршити процјену свих индикатора заједно. Ако се, по представљеној шеми, појави основана сумња да је особа жртва трговине, треба поступити у складу са важећим прописима и случај пријавити надлежним органима. У овом дијелу Водича представљено је уочавање индикатора на терену.

Уколико се приликом инспекцијског надзора странац затекне на раду, у разговору са истим може се констатовати да ли обавља посао за који је закључио уговор о раду, да ли има дозволу за боравак и рад те да ли је исти задовољан својом платом. Уколико инспектор утврди да је дошло до непоштивања свих ставки од стране послодавца, с разлогом може сумњати да се ради о трговини људима. Међутим, неће се сваки случај сматрати трговином само зато што зарада, односно плата није онаква каква је обећана, или зато што у моменту контроле не може предочити радну дозволу.

Тада је потребно поступити по индикаторима Међународне организације рада и покушати утврдити што више индикатора: утврдити показатеље експлоатације, утврдити прекомјеран број радних дана или сати као јаки индикатор, утврдити да ли има опасности у раду, каква је плата, да ли се поштује уговор о раду, да ли је особа пријављена на социјално осигурање, као и неки од средњих индикатора и слично. Углавном, да би инспектор имао основе сумње да се ради о радној експлоатацији, мора познавати индикаторе Међународне организације рада и кроз свој инспекцијски надзор открити чињенице које ће повезати са индикаторима те послије, кроз процјену случаја, утврдити основаност сумње.

Међутим, овдје не треба поступати исхитрено јер је врло тешко разликовати поште услове рада и радну експлоатацију. Зато инспектори у складу са законима о инспекцијама имају своја овлаштења и право на дискрециону оцјену сваког случаја.

С обзиром да се инспектори рада на терену сусрећу с послодавцима и радницима, они су у обавези да уочавају ризичне ситуације у којима се могу идентифицирати жртве трговине људима и ситуације које упућују на сумњу да су особе изложене или могу бити изложене ризику трговине људима. Међутим, битно је истаћи да инспектори рада поступају у складу са законима о раду те да исти ни у једном свом појму не одређују трговину људима. Према томе, инспектори рада се, у записнику о инспекцијском надзору, не могу ни ослонити на тај појам, али су зато у обавези да истражују могућност постојања индикатора Међународне организације рада који су везани за радну експлоатацију. Потребно је да правовремено и исправно уоче такве индикаторе, да на одговарајући начин евидентирају те чињенице у записник о инспекцијском надзору, изврше процјену случаја те, ако има довољно основа сумње, исто пријаве надлежним органима.

С обзиром да је борба против трговине људима већ постала уобичајена пракса и саставни дио рада других надлежних институција које се баве овим питањем у БиХ, инспектори рада у складу са својим овлаштењима могу уочити радну експлоатацију и надлежни су да такав случај пријаве надлежним органима, у првом реду полицији и тужилаштву. У том смислу, инспекторати рада требају успоставити сарадњу с надлежним институцијама, како би само откривање и истраживање могућег случаја трговине људима било правовремено и ефикасно.

Даљи разговори с потенцијалном жртвом, који су карактеристика прве фазе поступка, односно покретање истраге и процјене сваког појединог предмета, искључива су надлежност тужилаштва. Сама истрага треба бити свеобухватна и треба укључити различите надлежне институције и организације које могу предузимати истражне и друге радње у кривичном поступку. Поред тога, потребно је осигурати потребне доказе или предузимати мјере на заштити и помоћи жртвама трговине. С тим у вези, записник о инспекцијском надзору бит ће дио доказног материјала.

4.1. Облици трговине људима у сврху радне експлоатације и МОР индикатори

4.1.1 Присилни рад

Раније споменути релевантни међународни инструменти не дају дефиницију присилног рада. Међутим, МОР-ова Конвенција број 29, која је усвојена 1930. године дефинише присилни рад као "сваки рад или услугу која се од неке особе захтијева под пријетњом било какве казне и за које се та особа није понудила добровољно." Пажња се усмјерава на захтијевање рада који није добровољан примјеном средстава принуде. Ова дефиниција обухвата и физичку злоупотребу и пријетње смрћу упућене тим особама и члановима њихових породица. Пријетња може бити психолошка, од којих је најчешћа пријетња пријављивањем полицији, што самим тим има снажан утицај на особу која илегално борави у земљи где се присиљава на рад.

Примјер: У предмету пред судом БиХ, окривљени А. А. осуђен је због трговине људима у сврху радне експлоатације. Чињенице показују да је А. А. у периоду између 2006. и 2009. године, с повременим прекидима, на територији Посавине и у Тузланском кантону користио И. Х., хрватског држављанина и особу без пријављеног боравишта у БиХ и неспособног да се сам стара о себи. Споменутој особи дао је смјештај у својој кући, физички га злостављао и искориштавао, тјерајући га да проси и обавља тешке физичке послове на сметљиштима. У циљу стицања незаконите добити, попут новца од просјачења и прикупљања секундарних сировина, првенствено старог жељеза, оптужени га је продао особи под именом Б. Ш. тиме отплативши заостали дуг за аутомобил који је раније купио. Према томе, искористивши беспомоћност ове особе, он је врбовао и пружио смјештај особи како би је искористио, натјерао на присилни рад и друге услуге, чиме је починио кривично дјело трговине људима из члана 186. став (1) КЗ БиХ.

Конвенција Међународне организације рада број 29 допуњена је Конвенцијом број 105 о укидању присилног рада, која прописује непосредно и потпуно искорењивање присилног рада у специфичним околностима. Конвенција намеће обавезу држави, која врши ратификацију, да сузбија присилни рад када се он користи у политичке сврхе, сврхе економског развоја, као средство за постизање радне дисциплине, као казна због штрајка или као средство дискриминације.

Дефиниција трговине људима коју даје Међународна организација рада оријентисана је ка раду те описује присилни рад као саставни дио трговине људима. Сматра се да присила постоји у било којој ситуацији у којој особа која је у питању нема стварну и прихватљиву алтернативу осим оне да пристане на злостављање о којем је ријеч. Пролазак кроз искуство губљења контроле над властитим животом постаје главни индикатор постојања присиле и присилног рада.

Битно је истаћи да нису сви облици присилног рада забрањени МОР-овим конвенцијама, а ти изузети се односе на обавезно служење војног рока, уобичајене цивилне обавезе, рад затвореника, рад у изванредним околностима и мање комуналне услуге.

Када је ријеч о секторима у којима се најчешће одвија трговина људима у сврху радне експлоатације, досадашња искуства показују како су то најчешће грађевински, угоститељски и пољопривредни сектори те мањи производни погони.

4.1.2 Ропство или ропски однос

Између присилног рада и ропства потребно је направити разлику која је садржана у њиховим конститутивним елементима. Оно што ове двије праксе чини различитим јесте концепт влаништва. Присилни рад не укључује концепт власништва, али ова пракса намеће сличан степен рестрикције на личну слободу, често и путем насиљних средстава, што присилни рад чини сличним ропству по ефектима које има на конкретну особу.

Када се особа налази у ропству, околности које су важне за одређивање појма ропства су:

- степен ограничења права на слободу кретања;
- степен ограничења у односу на личну имовину неке особе;
- постојање свјесног пристанка и потпуног разумијевања природе односа међу странама.

4.1.3 Радна експлоатација радника миграната у иностранству

Да би се трговина људима у сврху радне експлоатације могла у потпуности схватити, потребно је дотаћи се и питања која су везана за раднике мигранте. Када су у питању радници мигранти, они су осјетљивија категорија људи јер их њихов нерегулисани статус чини угроженим и подложним низним стандардима и условима рада. Непријављен рад углавном је у близкој вези с миграцијом, јер се у већини случајева радници мигранти, због свог нерегулисаног статуса, врбују за неку врсту незаконитог рада.

Израз радник мигрант односи се на особу која ће бити запослена, јесте запослена или је била запослена у дјелатности уз новчану накнаду у држави у којој та особа није држављанин. Углавном су радници мигранти више изложени ризику трговине људима управо због тога што траже посао у другој држави под условима који су често неповољни.

Нека особа може пристати да легално или илегално имигрира или да добровољно прихвати посао. Када тај посао или услуге престану бити добровољни, особа постаје жртва присилног рада.

Ако је особа врбована или присиљена на рад употребом физичке сile или насиља, или злоупотребом правног положаја, претходни иницијални пристанак жртве постаје ирелевантан. Нека особа може иницијално пристати да ради за одређеног послодавца те касније одлучити да престане радити зато што услови рада нису онакви какви су били када је особа прихватила посао. Ако послодавац тада прибегне употреби сile, преваре или принуде како би задржао ту особу на раду или њене услуге, послодавац постаје трговац људима а та особа жртва трговине људима.

Да ли је нека особа жртва трговине људима јавља се овисно о томе да ли су услуге или рад те особе исходовани силом, преваром или принудом.

Један облик сile или принуде је кориштење обавеза или дугих чињеница како би се нека особа држала у потчињености, тзв. дужнички рад.

Дужнички рад ("debt bondage") прихваћен је Протоколом Уједињених нација из Палерма као облик експлоатације у сврху трговине људима. Радници постају жртве трговине људима када трговци или они који их врбују незаконито искориштавају иницијални дуг који је радник преузео као дио услова запошљавања.

Фактори који доприносе изложености радника могућности да буду жртве трговине људима, посебно радника миграната могу бити:

- злоупотреба уговора;
- неадекватни закони о ангажовању и запошљавању радника миграната;
- намјерно наметање експлоатирајућих и често незаконитих трошкова оним радницима у земљи из које долазе, често уз подршку агенција за запошљавање и послодаваца у земљи одредишта.

Злоупотреба уговора и опасни услови на раду нису сами по себи облик недобровољне потчињености који би се могли сматрати трговином људима, рецимо слично ропству. Међутим, уколико се ради о пријетњи физичком силом или спутавања како би одређена особа остала на услуги послодавцу, онда се та ситуација карактерише као присилни рад.

Трошкови које послодавци и агенције за запошљавање намећу радницима у циљу запослења у иностранству не чине сами по себи дужнички рад, али ако та цијена постане превисока, увећава се из дана у дан и укључујући искориштавање од стране послодавца у земљи одредишта, тада могу довести до недобровољне потчињености јер су радници присиљени на рад како би исплатили наведени дуг.

Примјер: У предмету, који обухвата преко 600 радника из Босне и Херцеговине, Србије, и Македоније, који су се нашли у Азербејџану, у условима који би се могли сматрати присилним радом у току је суђење према оптужници коју је подигло Тужилаштво БиХ, за кривично дјело трговине људима. Грађевинска фирма SerbAz Project Construction LLC довела је раднике у Азербејџан с туристичким визама, како би радили на градилиштима. Пројекте је финансирала Влада Азербејџана. Радници су примали само 2 до 3 УСД по сату, иако им је, оригиналним уговором са послодавцем, било обећано 6 до 7 УСД. Исплате су, у мају 2009. године, у потпуности обустављене, а они су, наводно, радили 12 сати на дан. Били су смјештени у претрпаним и неадекватним просторима те изложени физичким и вербалним пријетњама и казнама. Било је прилика у којима су присиљавани да раде непрекидно 36 сати. Поред тога, имали су ограничenu слободу кретања и требали су дозволу да напусте кућу у којој су боравили. Није им указивана никаква медицинска помоћ у случају озљеда на градилишту. Раднике је у Азербејџан довела приватна агенција, која је, за њихов ангажман, наплатила 600 УСД по особи и одузела им пасоше, које никад није вратила. Већина радника је од својих средстава платила туристичке визе. Нису им издате дозволе боравка или радне дозволе, што им је било обећано да ће бити урађено у року од 30 дана по доласку, тако да је њихов боравак у Азербејџану био незаконит.

У оваквим случајевима, тј. код радника миграната који посао траже ван своје земље, добро би било да приликом проналaska земље у коју желе да оду и посла који желе да раде обавијесте надлежне институције, Агенцију за рад и запошљавање, Министарство иностраних послова те да претходно код надлежних институција провјере фирмe код којих ће радити, како би се смањио ризик од трговине људима.

4.1.4 Присилно служење у домаћинствима

Један облик присилног рада који је по својим карактеристикама јединствен и тешко доказив јесте и недобровољни рад у домаћинству. То је неформално радно мјесто, везано за простор у којем радник живи и који често не дијели са осталим радницима што увек додјелује искориштавању, јер органи власти не могу тако лако вршити инспекције приватних посједа као што могу пословних просторија. Стари мигранти, обично жене, често се врбују из мање развијених земаља како би радили као кућна послуга или чистачице. У свим тим случајевима, кућна послуга не ужива исту правну заштиту као што је имају странци радници у другим секторима.

Ако су такви радници ограничени на боравак у кући, физичким спутавањем или одузимањем личних или путних исправа, може им бити врло тешко ступити у контакт с локалним властима или невладиним организацијама и затражити помоћ, углавном због страха од послодавца или због тога што нису доволно освијештени и упознати од кога могу затражити помоћ, где и слично.

4.1.5 Присилни рад дјеце

Продаја и трговина дјеци, њихово врбовање и присилно држање на недобровољном и присилном раду спада у најгоре облике искориштавања дјеце.

Показатељи постојања присилног рада дјеце обухватају ситуације у којима је дијете, наводно, под стратељством особе која није члан породице и која присиљава дијете на рад у сврху стицања финансијске користи.

Законима о раду дозвољен је рад дјеце старије од 15 година, али под одређеним условима који се морају поштовати. Дијете које ради није неопходно радник на присилном раду. Све док дијете ради добровољно и док није присутна пријетња кажњавања или присиле ради се о дјечијем раду, а не о присилном.

4.2. Индикатори трговине људима Међународне организације рада (МОР)

Протокол Једињених нација из Палерма, када је у питању трговина људима, има важну одредбу у смислу да је пристанак жртве трговине небитан у односу на намјеравану експлоатацију, ако је кориштена пријетња или употреба сile, отмица, превара, обмана, злоупотреба службеног положаја или тежак положај жртве, од којих свака појединачно искључује добровољну понуду или пристанак. На примјер, када су радници мигранти наведени обманом, лажним обећањима или задржавањем личних докумената присиљени да остану на располагању послодавцу. Оваква пракса представља јасно кршење одредби МОР-ове Конвенције о присилном раду.

МОР индикатори су од великог значаја за инспекторе рада јер могу послужити као средство када настоје утврдити да ли неког радника треба сматрати потенцијалном жртвом трговине људима или не. С тим у вези, инспектори рада, приликом својих инспекцијских надзора, увијек требају имати на уму МОР индикаторе. Уколико уоче неке од индикатора, дужни су да исте констатују. Наиме, то накнадно може бити од користи уколико дође до пријављивања случаја надлежним органима да лакше утврде стварно постојање трговине људима у сврху радне експлоатације.

Постоји шест сетова оперативних индикатора за одрасле и за дјецу која су жртве трговине у сврху радне и сексуалне експлоатације. Сваки сет представља индикаторе који су релевантни за сљедеће димензије дефиниције трговине:

- врбовање путем обмане / обмана током врбовања, трансфера и транспорта – 10 индикатора,
- принудно врбовање / принуда током врбовања, трансфера и транспорта – 10 индикатора,
- врбовање злоупотребом тешког положаја – 16 индикатора,
- експлоатацијски услови рада – 9 индикатора,
- принуда на одредишту – 15 индикатора,
- злоупотреба тешког положаја на одредишту – 7 индикатора.

Сваки од индикатора, унутар сваког сета, квалификује се као јак, средњи или слаб. Међутим, један индикатор може бити јак када су у питању дјеца, док је тај исти окарактерисан као слаб када су у питању одрасли. За сваку потенцијалну жртву сваки сет индикатора се процењује независно од осталих. Резултат ове процјене је позитиван ако је та димензија присутна у односу на потенцијалну жртву, а негативан ако није. Да би нека димензија била позитивна, она мора укључивати најмање:

- два јака индикатора или
- један јаки индикатор и један средњи / слаб индикатор или
- три индикатора средње вриједности или
- два индикатора средње вриједности и један слабе вриједности.

Након што се обави процјена сваке димензије, коначна анализа укључује комбиновање шест елемената како би се идентификовала жртва трговине људима. У случају дјеце, у складу са Протоколом Уједињених нација из Палерма, присуство обмане и принуде није нужно за кривично дјело трговине људима. Ови индикатори служе како би се олакшао процес идентификације жртава трговине људима у сврху радне експлоатације.

4.3. Рано откривање случаја – превенција експлоатације

За рано откривање случаја потребно је имати поуздане информације о локацији, лицима, временском периоду и низу других података да би се успјешно реализовало рано откривање случаја. Такођер, није потребно истицати да те акције требају бити добро организоване и испланиране да би имале резултате. Постоји низ разлога због којих је веома тешко доћи до поузданих података у вези са трговином људима. Веома често се то крије и познато је само малом броју особа, који се могу осјећати несигурно ако би пријавиле случај трговине људима. Постоји мноштво разлога због којих је идентификација жртава трговине људима изузетно сложен задатак.

Рано откривање жртава трговине људима је тежак посао јер се особе које су жртве трговине људима плаше за своју сигурност и често су трауматизиране или су под психолошком контролом те немају повјерења у надлежне институције. Примарна превенција у најширем смислу подразумијева све активности усмјерене на спречавање свих облика трговине људима: присилне проституције, присилног илегалног рада, просјачења, нелегалног усвајања, лажног или присилног брака, трговине људским органима, порнографије, секс туризма, те осигурање претпоставки за остваривање основних људских и дјечијих права у складу са Европском конвенцијом о људским правима и основним слободама и Конвенцијом Уједињених нација о правима дјетета, а прије свега права на идентитет, социјалну сигурност, образовање, становаште и здравствену заштиту. Благовремено препознавање жртве трговине људима позитивно утиче на сузбијање те негативне појаве.

Примјери добре праксе превенције трговине људима:

Италија је, уважавајући потребу подизања свијести о трговању људима, финансирала ТВ кампање о овом проблему у Албанији, из које сваке године све више људи одлази у Европску унију, најчешће илегално преко мора. Зато је потписала Споразум с Међународном организацијом за миграцију (ИОМ) којим се омогућава рад 5000 Албанаца у Италији у трајању од године дана. Циљ тог споразума јесте легално запошљавање радне снаге из Албаније и с подручја Балкана. Кандидати морају положити тестове језика и професионалне обучености, што се уноси у ИОМ-ову базу података и, уколико се пронађе одговарајући посао, исти добива дозволу кренути у Италију за радним уговором.

Нови закон САД-а о трговини људима обавезује америчке власти на покретање и провођење програма за подизање свијести јавности, посебно међу потенцијалним жртвама трговине људима, а у вези са опасностима трговања људима и заштитним механизмима који су на располагању жртвама трговине људима.

Неколико држава, као што су Молдавија и Украјина основале су министарске одборе одговорне за издавање дозвола оним тврткама које организују запошљавање људи у иностранству. Одбори могу и одузимати дозволе уколико открију поступке твртки у којима се крше закони.

Кажњавање свих учесника који су на било који начин укључени у трговину људима од пресудног је значаја за превенцију трговине људима. Кажњавање учесника је најбитнији дио стратегије којем треба посветити велику пажњу.

Законодавство САД-а за трговину људима предвиђа казну и до 20 година затвора. Уз отежавајуће околности, на примјер, уколико је посљедица трговине узрок смрти жртве, уколико је дјело почињено уз отмицу или сексуалну злоупотребу, уколико је жртва била млађа од 14 година, казна може бити и доживотна.

Белгија има специјализиране ЕЦОСОЦ тимове који се састоје од инспектора рада који су обучени у откривању ситуација могуће трговине људима и радне експлоатације. ЕЦОСОЦ инспектори имају мандат да истражују трговину људима у сврху радне експлоатације и они посједују темељно знање о законима који се тичу трговине људима, релевантним индикаторима, процедурима упућивања потенцијалних жртава трговине људима у рефералне центре. Дио су мреже релевантних актера који могу интервенисати током истражних радњи (полиција на првом мјесту) те правовремено извјештавати тужиоце о налазима с терена и др. У овој земљи објекти у којима је почињено кривично дјело могу бити законски затворени већ за вријеме судског процеса, уколико постоје докази да су социјални закони прекршени под основаном претпоставком да се ради о трговини људима.

Белгијски кривични закон, такођер, омогућава запљену објекта у власништву оптужене особе, а запљена се може провести чак и ако дотични објекти нису у власништву оптуженог.

Једна од главних носитеља стратегије превенције јесте полиција.

Албанија и Латвија основале су специјалне полицијске одјеле за борбу против трговине људима.

Из свега овога види се да су у превенцији трговине људима најбитније кампање за подизање свијести становништва, упознавање с проблемом миграције те доступност информација за различите скупине људи које емигрирају у циљу побољшања животног стандарда, као и организација самих институција власти, полиције и невладиног сектора.

4.4. Откривање случајева трговине људима и идентификација потенцијалне жртве трговине људима

Успјешна и ефикасна борба против трговине људима постиже се сарадњом и координацијом рада свих служби укључених у ове активности како владиног, тако и невладиног сектора.

Код идентификације жртава трговине потребно је обратити пажњу на слеђеће индикаторе:

- самоидентификацију;
- мјесто и услове где је странац, потенцијална жртва трговине, пронађен;
- ограничење личне слободе;
- психо-физичко стање лица,
- доб лица, посебно ако су лица у доби до 18 година;
- начин и сврха уласка у Босну и Херцеговину,
- статус, кретање и боравак лица у Босни и Херцеговини;
- посједовање путне исправе;
- посједовање финансијских средстава;
- друге околности релевантне за правилну идентификацију.

Осим наведених индикатора потребно је посебно обратити пажњу на сљедећа увјерења и понашања које могу испољити жртве трговине лјудима односно на сљедеће индикаторе:

- страх и неповјерење према надлежним институцијама;
- не познају језик земље у којој раде;
- немају могућност да напусте своје радно мјесто;
- немају слободу кретања;
- постоје знаци да су изложени контроли кретања;
- не знају адресу становања или посла;
- дозвољавају другим да говоре у њихово име;
- поступају као да су добили инструкције од неког другог;
- манифестијује страх или анксиозност;
- изложени су насиљу или претњи насиљем над њима или члановима њихових породица;
- имају повреде за које изгледа да су резултат физичког напада;
- имају повреде типичне за одређене послове или мјере контроле;
- живе у оскудним или неусловним просторијама;
- немају приступ медицинској помоћи;
- имају ограничene контакте са својим породицама или другим лјудима изван свог непосредног окружења;
- нису у стању да слободно комуницирају са другима;
- напазе се у стању зависности.

Осим наведених индикатора потребно је имати на уму да дјеца жртве трговине најчешће потичу из разорених породица у којима одрастају без одговарајућег родитељског старања. Таква дјеца су често жртве сексуалног насиља у породици, затим у заједници, а трговина ради сексуалне експлоатације или присилног рада често је трећи корак у циклусу насиља којем су дјеца изложена од ране доби. Уколико се ради о пунолjetnoj особi, потребно је да се сама идентификује, односно појасни облик експлоатације којем је била изложена током одређеног временског периода, како би добила статус жртве. На примјер, уколико се пунолjetna особа током разговора изјасни да јој неко ограничава слободу кретања, задржава против њене воље, задржава њене личне исправе, да је против њене воље присиљава на просјачење, пружање сексуалних услуга и слично, онда се та особа идентификовала као потенцијална жртва трговине лјудима.

Идентификација жртава је веома значајна због заштите њихових лјудских права, јер је прије свега циљ идентификације да се омогући приступ потребној помоћи и заштити, а у циљу жаштите и помоћи жртвама од великог је значаја да се идентификација изврши брзо и коректно.

Идентификација жртава трговине лјудима сматра се процесом кроз који обучена лица и квалификовани стручњаци, полиција, инспекција рада, гранична полиција, имиграционе власти, амбасаде и сл., у сарадњи са специјализираним невладиним организацијама:

- предузимају мјере како би се открили случајеви трговине лјудима на мјестима где се одвијају различите фазе трговине;
- прикупљају информације у вези са случајевима трговине лјудима, било од самих жртава или од других извора који посједују информације;
- врше анализу добијених информација и пореде карактеристике појединих случајева с постојећим индикаторима МОР-а;
- закључују да ли је лице жртва трговине лјудима и омогућавају добијање неопходне помоћи и заштите.

Када је у питању рад инспекције рада на терену и идентификација жртава трговине људима, можемо рећи да инспектори рада кроз контролу радних права могу уочити индикаторе који упућују на сумњу да је одређена особа потенцијална жртва трговине људима у сврху радне експлоатације.

Увијек када постоји сумња да се ради о жртви трговине људима, с таکвом особом ће се поступати као са жртвом док се не докаже супротно. У случају да се ради о дјетету жртви, важно је имати на уму чињеницу да је пристанак дјетета на намјеравану експлоатацију небитан, јер дијете није у стању да само доноси овакве или сличне одлуке те се свако поступање према дјетету које садржи експлоатацију сматра трговином људима. Осим тога, обавезно се обавјештава и надлежни центар за социјални рад који ће предузети све превентивне мјере и друге радње у циљу заштите дјетета и његових права. Обавезно се обавјештавају и друге надлежне институције.

Када су у питању пунолjetне особе, потребно је да се таква особа сама идентификује као потенцијална жртва трговине људима, односно уколико се у току разговора с инспектором изјасни да нема слободних дана, да је радно вријеме дуже од законом прописаног, да је плата изузетно ниска, да нема социјалног осигурања, обавеза инспектора је да то препозна као сумњу у радну експлоатацију те обавијести надлежне органе који ће даље обавити процес идентификације и разговор с потенцијалном жртвом.

Нарочито пажњу треба обратити на обављање разговора са жртвом – интервју, на процјену случаја и пријављивање истог.

Инспектори рада су особе које у обављању својих дужности могу први уочити могућу радну експлоатацију и као такви први обавити иницијални разговор са жртвом трговине. Стoga, при том првом иницијалном сусрету с могућом жртвом трговине људима, треба бити обазрив, мора се посебно водити рачуна о узрасту жртве те пустити жртву да сама исприча дешавања и околности под којима је запослена.

Неријетко се жртве плаше и самог инспекцијског надзора, па је битно да инспектори препознају МОР индикаторе и у случају сумње на постојање радне експлоатације обавијесте надлежне полицијске службе, тужилаштва и остале надлежне службе које ће предузети даље активности и обавити потребне детаљне разговоре са жртвом.

Разговори са жртвом су карактеристика прве фазе поступка, односно покретања истраге и процјене сваког појединог предмета, а што је искључива надлежност тужилаштва.

Дакле, најважнија улога инспектора рада у овом процесу јесте препознавање МОР индикатора. Приликом првог иницијалног разговора, на основу МОР индикатора, инспектори требају уочити да је особа коју контролишу предмет трговине људима у сврху радне експлоатације, а случај требају пријавити надлежним органима.

Након што прикупе све потребне информације, а које се директно вежу за МОР индикаторе радне експлоатације, инспектори рада имају право на дискрециону оцјену сваког случаја посебно када је у питању одређивање постојања сумње у радну експлоатацију. Процјена случаја обухвата оцјену свих сетова МОР индикатора. Након што се процјени постојање јаких, средњих и слабих индикатора те постоји основана сумња да се ради о радној експлоатацији и трговини људима, инспектори рада ће о томе обавијестити надлежне институције које ће предузети све даље мјере које би потврдиле идентификацију жртве и постојање случаја трговине људима.

Међутим, инспектори рада на процјени требају радити тимски и требају успоставити сарадњу с другим надлежним институцијама и овлаштеним организацијама.

Све институције укључене у процјену случаја дужне су редовно ажурирати процјену и прилагођавати мјере које се подузимају на помоћи и заштити жртве сходно резултатима ажурираних процјена.

Дужност пријављивања односи се на све ситуације у којима инспектори рада и други државни службеници у обављању својих дужности сазнају да је почињено кривично дјело трговине људима. То значи да свако има обавезу да своје сазнање о почињеном кривичном дјелу трговине људима,

извршиоцима или жртви пријави Државној агенцији за истрагу и заштиту или Тужилаштву БиХ. Обавијест о сумњи и сазнању може се доставити и другим полицијским агенцијама или тужилаштвима. Уколико се ради о страној особи коју је могуће идентификовати као потенцијалну жртву трговине људима, потребно је поред полиције и тужилаштва обавијестити и локални, надлежни теренски центар Службе за послове са странцима, а у циљу осигурања прихвате, смјештаја и регулирања права према Закону о странцима. Уколико се ради о малолетнику, потенцијалној жртви трговине људима, потребно је додатно обавијестити и надлежни центар за социјални рад.

4.5. Поступање са дјецом

Врбовање, транспорт, трансфер, скривање или прихват дјетета у циљу експлоатације сматра се трговином људима чак и када не укључује било који облик пријетње, употребе силе, обмане, преваре или отмице. Значи да би у принципу свако затицање малолетника на раду могло изазвати сумњу у могућу трговину људима. Међутим, свако затицање малолетника на раду не значи неопходно и трговину људима, јер закон о раду дозвољава рад малолетника под одређеним условима. С обзиром да је рад малолетника уведен у законске оквире, осврнућемо се само на рад ван законских оквира. По закону о раду, инспектори рада, када затекну малолетника на раду дужни су забранити такав рад и прекрајно казнити послодавца, односно онога који је ангажовао малолетника на раду. Осим тога, инспектор ће обавезно о уоченом обавијестити центар за социјални рад и полицију, који ће преузети даље поступање са малолетником. Ипак, Међународна организација рада одлучила је задржати индикаторе обмане, принуде или злоупотребе тешког положаја како би се могла идентифицирати и трговина дјецом. С тим у вези, инспектори рада, када затекну малолетника на раду требају обратити пажњу и на следеће индикаторе:

Индикатори принудног врбовања	
Јаки	Средњи
• Отмица, присилни брак, присилно усвајање или продаја жртве • Дужнички рад • Пријетња силом над жртвом • Насиље над жртвом	• Одузимање докумената • Изолација, ограничавање слободе или надзирање • Пријетња пријављивања властима • Пријетња да ће сазнати породица, заједница или јавност • Насиље над породицом • Задржавање новца

Индикатори злоупотребе положаја угрожености	
Јаки	Средњи
	• Искориштавање тешке породичне ситуације • Искориштавање незаконитог статуса • Искориштавање недостатка образовања • Искориштавање недостатка информација • Контрола експлоататора • Потешкоће у прошlostи • Потешкоће у организирању путовања • Економски разлози • Лажне информације о закону, ставу власти • Лажне информације о успешној миграцији • Породична ситуација • Лична ситуација • Психичка и емоционална оvisност • Однос са властима / правни статус

Индикатори експлоатације	
Јаки	Средњи
• Прекомјерни број радних дана или сати	• Лоши услови живота • Опасности на раду • Ниска или никаква плата • Непоштовање закона или потписаног уговора • Непостојање социјалне заштите • Врло лоши радни услови • Манипулисање накнадама за рад

Индикатори принуде на одредишту	
Јаки	Средњи
• Одузимање документата • Дужнички рад • Изолација, ограничавање слободе или надзирање • Насилје над жртвама	• Присиљавање на незаконите активности • Силом наметнути задаци или клијенти • Присиљавање на поступање против колега / сарадника • Присиљавање на неговорење истине властима, породици итд. • Пријетња пријављивањем властима • Пријетња наметања још тежих радних увјета • Пријетња насиљем над жртвом • Снажан утицај • Насилје над породицом • Задржавање накнаде за рад

Индикатори злоупотребе тешког положаја на одредишту	
Јаки	Средњи
	• Овисност о експлоататору • Потешкоће у прошлости • Потешкоће живљења у непознатом окружењу • Економски разлози • Породична ситуација • Личне карактеристике • Однос са властима / правни статус

Примјер негативне праксе: Инспектор рада је у угоститељском објекту, заједно с полицијом затекао малолетну Н. Н. да ради као конобарица те поступио у складу са законом о раду. Забранио је такав рад и казнио послодавца. Не водећи рачуна о МОР индикаторима и могућности трговине људима у сврху радне експлоатације, ни инспектор ни полиција нису посумњали у трговину људима, нити у сврху радне нити у сврху сексуалне експлоатације.

4.6. Поступање са одраслим

Инспекције рада надлежне су за надзор и осигуравање исправне примјене закона о раду. Провођењем кроз систем инспекције рада штите се права радника и то је један битан аспект у борби против трговине људима. Закони о раду гарантују основна права радника. Сваки уговор о раду који се потпише, поштујући у потпуности законе о раду, гарантује безбједну радну средину и поштовање права из радног односа. Међутим, непоштовање закона о раду и одредби уговора о раду доводи до могућности и ризика да радник буде експлоатисан и препознат као жртва трговине људима. Инспектори рада, приликом својих инспекцијских надзора морају обратити пажњу на МОР индикаторе трговином одраслим особама у циљу радне експлоатације, како слиједи:

Индикатори трговине одраслим особама у циљу радне експлоатације		
Јаки	Средњи	Слаби
Преварени у вези с природом посла или локацијом	- Преварени у вези с условима проституције - Преварени у вези садржаја и законитости уговора о раду - Преварени у вези са сједињавањем с породицом - Преварени у вези с условима становања и живота - Преварени у вези са законитим документима или стицањем законитог статуса мигранта - Преварени у вези с условима путовања и врбовања - Преварени у вези с зарадом - Преварени у вези с обећањима о браку или усвајању	Преварени у вези с образовним могућностима

Индикатори принудног врбовања		
Јаки	Средњи	Слаби
- Отмица, присилни брак, присилно усвајање и / или продаја жртве - Дужнички рад - Пријетња насиљем над жртвом - Насиље над жртвама	- Одузимање докумената - Изолација, ограничавање слободе или надзирање - Пријетња пријављивањем властима - Пријетња да ће сазнати породица, заједница или јавност - Насиље над породицом - Задржавање новца	

Индикатори принуде на одредишту		
Jаки	Средњи	Слаби
- Одузимање докумената - Дужнички рад - Изолација,	- Присила на незаконите активности - Силом наметнути задаци или клијенти - Присила на поступање против колега / сарадника - Присила на лагање властима, породици итд. - Пријетња пријављивањем властима - Пријетња наметања још тежих радних увјета - Пријетња насиљем над жртвом - Снажан утицај - Насиље над породицом (пријетње или стварно) - Задржавање накнаде за рад	Пријетње да ће сазнати породица, заједница или јавност

Индикатори злоупотребе тешког положаја на одредишту		
Jаки	Средњи	Слаби
	- Овисност од експлоататора - Тешкоће живљења у непознатом крају - Економски разлоги - Породична ситуација - Однос са властима / правни статус	- Потешкоће у прошлости - Особне карактеристике

Већина ових индикатора се индиректно препознаје кроз законе о раду тако да их инспектори могу констатовати, утврдити приликом инспекцијског надзора, рецимо индикатори експлоатације:

Jаки	Средњи	Слаби
- Прекомјеран број радних дана или сати . . .	- Лоши услови живота - Опасност на раду - Ниска или никаква плата - Непоштовање закона или потписаног уговора - Непостојање социјалне заштите (уговор, социјално осигурање и сл.) - Врло лоши радни услови - Манипулирање накнадама за рад	Непостојање приступа образовању

Све су ово индикатори трговине људима које је сачинила Међународна организација рада, а које инспектори рада редовно контролишу у својим инспекцијским надзорима. Уколико уоче наведене индикаторе, исте констатују у записнику. Према процјени случаја, уколико постоји сет индикатора који су присутни, о таквом случају се обавјештавају надлежни органи, полиција и тужилаштво.

С обзиром да су случајеви трговине људима специфични и да исте треба разликовати од лоших услова рада, инспекторима рада на располагању стоји Државни координатор за борбу против трговине људима и надлежни одјел за борбу против трговине људима у сврху размјене информација те јасног и правилног уочавања и схваташа трговине људима и постојања исте у конкретном случају.

Дакле, уколико дође до пријављивања постојања сумње на радну експлоатацију одрасле особе ту се надлежност преноси на полицију, тужилаштво и остале органе надлежне за спровођење истраге и заштите жртава трговине људима. Надлежне службе се контактирају ради провођења истраге те предузимање свих потребних радњи како би се жртва адекватно збринула и како би истој била пружена адекватна помоћ.

4.7. Поступање са странцима – мигрантима

Радници, у сврху тражења запослења, миграшу или унутар држава граница или преко границе. Реалност радне миграције значи врло често да је у пракси тешко направити разлику између радника миграната и радника који су жртве трговине људима. Ако је радник мигрант присиљен на рад, он постаје жртва трговине људима. Радници мигранти су уопште више изложени ризику од трговине људима управо због тога што траже запослење у другој држави, под условима који су често рестриктивни и неповољни. Подложност радника миграната преварама које воде трговини људима нарочито је узнемирајућа зато што је ова популација у неким регионима изузетно бројна.

Три потенцијална фактора који овоме доприносе јесу: злоупотреба уговора, неадекватни локални закони о регрутовању и запошљавању радника миграната те намјерно наметање непоштених и често незаконитих трошкова овим радницима у земљи или иностранству, често у дослуху или уз подршку агенција за запошљавање и послодавца у одредишној земљи.

Неке злоупотребе уговора и опасни услови на раду сами по себи не представљају присилни рад или ропство, премда употреба или пријетња физичком силом ситуацију може претворити у присилни рад. Трошкови наметнути радницима за „привилегију“ рада у иностранству сами по себи не представљају присилно или дужничко ропство, али у комбинацији с експлоатацијом, ови трошкови или дугови, када су енормно високи и прекомјерни могу постати облик дужничког ропства.

Како би ефикасније радили на рјешавању оваквих проблема, владе земаља поријекла и одредишта миграција радне снаге подстичу се на тијесну сарадњу, а тамо где је то примјерено, подстичу се да у билатералне споразуме унесу мјере за спречавање трговине људима.

Примјер: Радник је у свом родном граду у азијској земљи ангажован да као грађевински радник двије године проведе на пословима у једној земљи Арапског залива. Компанија која ангажује радну снагу саопштава раднику да ће зарађивати 250 долара мјесечно уз плаћени прековремени рад, ако ради више од 40 сати седмично те да ће имати бесплатан смјештај, медицинску његу и, седмично, један слободан дан. Када је дошао на одредиште радник открива да ће добијати 120 долара мјесечно, да му неће бити плаћен прековремени рад и да ће му мјесечно за храну одбијати 15 долара од плате. Радника је обмануло лице које ангажује радну снагу, а које је у дослуху са послодавцем из арапске заливске земље. Послодавац сада експлоатише радника коме је одuzeо пасош и пријети му да ће га предати имиграционим органима као илегалног мигранта уколико не настави радити. Помоћу запријећене злоупотребе правног поступка (имиграционих закона, послодавац је принудио радника да настави да ради по условима на које радник није пристао). То је трговина људима (YC Департмент оф Стате, 2008).

Заштита страних жртава трговине људима у Босни и Херцеговини регулисана је првенствено законима о странцима и азилу који прописују права на привремени боравак из хуманитарних разлога и регулише посебну заштиту и помоћ коју је потребно пружити овој категорији, као и право на међународну заштиту – азил. Детаљна правила о поступању са страним жртвама трговине људима регулисана су Правилником о заштити странаца жртава трговине људима. Уколико инспектор

посумња да је странац жртва трговине људима, треба се водити индикаторима МОР-а, које ће препознати и констатовати у записнику, на основу којег ће надлежни орган лакше и јасније утврдити да се ради о жртви трговине људима и лакше спроводити истрагу. У том смислу представљени су следећи индикатори:

Показатељи трговине одраслим људима странцима у сврху експлоатације		
Јаки	Средњи	Слаби
• Ограничавање личне слободе • Психо-физичко стање особе	• Мјесто и услови где је странац, потенцијална жртва трговине, пронађен • Године живота особе, посебно ако су особе млађе до 18 година • Начин и сврха уласка у Босну и Херцеговину • Статус, кретање и боравак особе у Босни и Херцеговини • Посједовање путне исправе • Посједовање финансијских средстава	• Друге околности релевантне за правилну идентификацију

Када инспектор рада утврди да постоје индиције да је страни држављанин потенцијална жртва трговине људима, о томе обавјештава надлежан теренски центар Службе за послове са странцима, Државну агенцију за истраге и заштиту БиХ, тужилаштво или надлежну полицију.

4.8. Сачињавање записника о инспекцијском надзору при уочавању индикатора трговине људима

Закони инспекцијама на одговарајућим нивоима власти у Босни и Херцеговини прописују обављање инспекцијског надзора ради осигурања извршавања закона и других прописа. Поред тога, прописују и обавезу инспектора да о инспекцијском надзору састави записник у којем ће констатовати чињенице и неправилности те утврдити рокове за њихово отклањање.

Инспектори рада врше надзор над примјеном закона о раду, а како исти у својим темељним начелима и терминима не спомиње трговину људима у сврху радне експлоатације као појам, инспектори рада исти термин не могу користити приликом састављања записника. Међутим, сами МОР индикатори трговине људима у сврху радне експлоатације везују се једним дијелом за закон о раду. Уколико инспектори у току инспекцијског надзора, утврде постојање тих индикатора, исте требају констатовати у записнику. Надлежни органи ће исте моћи користити као доказни материјал и као смјерницу у даљем истраживању трговине људима у сврху радне експлоатације. Такви примјери поступања тј. препознавање индикатора трговине људима у сврхе радне експлоатације нпр. укључују: преваре у вези са зарадом, опасности на раду, ниску или никакву плату, прекомјеран број радних сати или дана, поште услове рада, непостојање уговора, итд. Све су ово чињенице које инспектори рада контролишу у својим инспекцијским надзорима.

Самим тим, инспектори рада требају бити упознати с појмовима трговине људима и МОР индикаторима како би исте могли препознати и пријавити надлежним органима, који ће у складу са прописима даље преузети истрагу случаја и заштиту жртава трговине људима.

5. Поступање инспектора рада у заштити и пружању помоћи жртвама трговине људима

Инспектори рада, у оквиру својих надлежности, немају примарну надлежност за пружање директне помоћи и заштиту жртава трговине људима, посебно трговине дјецом и експлоатације дјече. Инспектори рада ипак представљају полазиште у уочавању случајева присилног рада и принудне радне експлоатације, с обзиром да имају лакши приступ радним мјестима и радницима него полицијски органи и тужилаштва.

Све активности у поступању са жртвама трговине људима морају бити предузете у најбољем интересу жртве, а посебно дјетета. С тим у вези, свака активност мора бити предузета уз највећу бригу и заштиту која је пријеко потребна за добробит дјетета, узимајући у обзир права и обавезе његових родитеља, односно старатеља као и исказа дјетета, а које се одређује у складу с његовим узрастом.

“Специјални третман дјетета” подразумијева осигуравање смјештаја, поштовање мишљења дјетета, право на повјерљивост и дискрецију, право на информацију, ефикасно вођење поступка, односно процјену појединачног случаја, проналажење и примјену трајног рјешења.

У процесу поступања с (потенцијалним) жртвама трговине људима не смије се испољавати било који облик дискриминације, укључујући пол, расу, језик, боју коже, вјериосповијест, политичка и друга стајалишта, националну припадност, имовински статус, године живота, психичку и физичку инвалидност, статус који се стиче рођењем и други статус.

Све жртве трговине људима у БиХ без обзира да ли се ради о страном или босанскохерцеговачком држављанину имају право на: физичку заштиту, медицинску помоћ и заштиту, заштиту приватности и идентитета, социјалну заштиту, правну помоћ те друге видове заштите и помоћи у складу са статусом, физичким и менталним стањем жртве.

5.1. Интервенције

У случајевима када инспектор рада идентифицира особу као потенцијалну жртву трговине људима, дужан је обавијестити све органе и службе који су надлежни у даљем поступању са жртвом трговине људима. У току интервенција важно је избећи поновну виктимизацију жртве.

У циљу осигурања хитне и ефикасне помоћи жртви, службеник професионалац, предузет ће сљедеће интервенције:

Интервенција I: Контактирање надлежних институција и служби

Интервенција II: Планирање и организовање заштите и збрињавања од стране надлежних органа и служби

Интервенција III: Транспорт

Интервенција IV: Смјештај

Интервенција V: Сарадња с надлежним институцијама током збрињавања

Без обзира да ли се ради о жртвама трговине људима држављанима БиХ или страним држављанима, припадају им иста права помоћи и заштите у БиХ те ће поменуте интервенције бити предузете у оба случаја.

Разлике постоје у статусу жртве у БиХ из чега произлази и разлика у интервенцијама.

5.1.1 Интервенција I: Контактирање надлежних институција ради указивања непосредне помоћи

а) Остваривање контакта с медицинском службом (у случају потребе)

Након успостављеног првог контакта са особом за коју се сумња да је жртва трговине, иста може имати потребу за указивањем хитне медицинске помоћи усљед физичких повреда задобивених током процеса експлоатације, или неких других здравствених потешкоћа које испољава или су видљиве у тренутку обављања разговора.

Жртве могу испољавати агресивно понашање и раздражљивост усљед преживљене трауме. Жртве неријетко бивају присиљене на конзумирање наркотика с циљем стварања зависности како би се повећала њихова рањивост и контрола над њима. С тим у вези, жртва се може осјећати нелагодно, нервозно и угрожено од стране особа које јој покушавају помоћи.

У овом случају жртви је потребно осигурати здравствену услугу и заштиту, односно обавијестити најближу хитну медицинску помоћ, дом здравља, и / или болницу, ради стабилизације стања жртве и њеног даљег процеса заштите и пружања помоћи.

Уколико жртва нема здравствено осигурање, истој ће се осигурати бесплатна здравствена услуга или медицинска помоћ, а средства за ову намјену осигурало је Министарство за људска права и изbjеглице БиХ.

Било која врста разговора са жртвом може се наставити само уколико је жртва физички и ментално способна за разговор.

б) Остваривање контакта с надлежним институцијама ради указивања даље помоћи жртви те спровођење истражних радњи

Независно од година живота жртве, у случају постојања сумње да се ради о жртви трговине људима, контактирају се следеће надлежне институције:

- Жртва страни држављанин: обавјештава се надлежан Теренски центар службе за послове са странцима, Државна агенција за истраге и заштиту БиХ (СИПА), Тужилаштво БиХ или надлежна полиција.
- Жртва држављанин БиХ: обавјештавају се СИПА и Тужилаштво БиХ. Могуће је обавијестити и друге полицијске агенције, надлежну полицијску управу и друга тужилаштва. Када се ради о пунолјетној особи, жртви трговине људима, центар за социјални рад ће бити обавијештен само уз пристанак жртве, односно само ако се ради о пунолјетној жртви која је недовољно ментално развијена или јој је одузета пословна способност.
- Малолјетна особа држављанин БиХ: обавезно се обавјештава надлежна регионална канцеларија СИПА, Тужилаштво БиХ, надлежна полиција те центар за социјални рад.
- Малолјетна особа страни држављанин: обавезно се обавјештава Теренски центар службе за послове са странцима, надлежна регионална канцеларија СИПА, Тужилаштво БиХ, надлежна полиција те центар за социјални рад.

Уколико се ради о дјетету, жртви трговине људима, инспектор рада има обавезу да одмах обавијести надлежну полицијску агенцију и / или управу као и надлежни центар за социјални рад како би се ове двије кључне службе договориле о наредним корацима у истрази односно пружању заштите и помоћи дјетету.

ц) Остваривање контакта с правним савјетником ради пружања бесплатне правне помоћи

У складу с међународним законским обавезама које је БиХ преузела потписивањем и ратификовањем међународних документа, а који се односе на поштовање људских права, свака (потенцијална) жртва трговине људима има право и могућност кориштења правне помоћи током разговора с

представницима надлежних институција те током даљег процеса указивања помоћи, збрињавања и реинтеграције.

Све надлежне институције и организације у БиХ, укључујући и службе за спровођење закона, приликом предузимања било каквих радњи са жртвом, укључујући и разговор, требају обезбедити присуство правног савјетника, у циљу поштовања права жртве трговине лјудима. У случајевима када се ради о малолетној особи, страном држављанину, неопходно је одмах обезбедити присуство правног савјетника. Бесплатна правна помоћ жртвама трговине лјудима у БиХ може се обезбедити посредством правне службе центара за социјални рад, центара за пружање бесплатне правне помоћи и других доступних видова бесплатне правне помоћи.

Дијете које није држављанин БиХ ужива иста права на бригу и заштиту као и дјеца која су држављани БиХ.

д) Остваривање контакта с невладином организацијом (НВО) која има потписан споразум о збрињавању жртава трговине лјудима ради смјештаја истих

Контактирање невладиних организација од стране надлежних органа и служби извршит ће се након остваривања контакта с надлежним институцијама и правним савјетником, а у циљу организације збрињавања жртве, како слиједи:

- Жртва страни држављанин: контактирање невладиних организација за смјештај жртава страних држављана врши се искључиво у сарадњи с надлежним теренским центром Службе за послове са странцима, који ће у сарадњи с полицијом и тужилаштвом извршити процјену безбједносне ситуације у конкретном случају и извршити одабир сигурне куће за смјештај. Склониште, односно сигурну кућу, може осигурати невладина организација која има потписан протокол с Министарством безбједности БиХ.
- Жртва држављанин БиХ: одабир сигурне куће за смјештај врше центри за социјални рад који ће у сарадњи са надлежном полицијом и / или тужилаштвом извршити процјену безбједносне ситуације и обавити смјештај у склониште невладине организације која има потписан протокол с Министарством за људска права и изbjеглице БиХ.

Уколико се ради о држављанину БиХ, жртви трговине лјудима, која је репатрирана у БиХ, надлежност за смјештај у сигурну кућу има центар за социјални рад из мјеста пребивалишта жртве, уз претходни договор с Министарством безбједности БиХ (Одсјеком за борбу против трговине лјудима) и Министарством за људска права и изbjеглице БиХ.

е) Остваривање контакта с тужилаштвима, полицијским службама и пореским управама

Ова врста контаката се проводи у сврху размјене информација планирања и спровођења истражних радњи и упоредних финансијских истрага, а остварује се преко Ударне групе за борбу против трговине лјудима. Ради остваривања контакта и предузимања свих других радњи, инспекције рада који располаже информацијама у вези трговине лјудима то може остварити преко именованих чланова Ударне групе из Тужилаштва БиХ, Федералног тужилаштва, Републичког тужилаштва Републике Српске и полиције Брчко Дистрикта БиХ. Комуникацију је могуће остварити и писменим путем преко Тужилаштва БиХ које руководи радом Ударне групе.

Важна препорука инспекцијама рада јесте да посебно надзорују ситуације у вези са радом дјеце у угоститељским или неким другим објектима непримјереним за боравак дјеце и малолетних особа те да о томе редовно достављају информације полицији и тужилаштву.

5.1.2 Интервенција II: Планирање и организирање облика заштите и збрињавања

Ове активности се предузимају након координације с надлежним институцијама у сврху да се размјена информација одвија ефективно и ефикасно те да се обезбеди мултидисциплинарна сарадња свих укључених институција и организација у процесу доношења одлуке о облицима и карактеру заштите жртве.

У процесу планирања и организирања заштите и збрињавања, полиција ће о свим расположивим информацијама обавијестити тужиоца који води случај. Зависно о држављанству и година живота жртве, обавијестит ће и центар за социјални рад, Службу за послове са странцима, ако је жртва странац, и особље склоништа у које је жртва смјештена.

У случају пунолетне жртве држављанина БиХ, мјере заштите жртава и свједока жртава планирају се и проводе у сарадњи с надлежним центром за социјални рад. Када се ради о пунолетној жртви, центар за социјални рад ће бити обавијештен само уз пристанак жртве, односно само када се ради о пунолетној жртви којој је одузета пословна способност. Уколико жртва није дала пристанак, мјере заштите планирају се и спроводе у сарадњи с невладином организацијом којој је повјерена спровођење таквих мјера.

Када су у питању дјеца с родитељским старањем или без старатељства, заштита и помоћ организују се у сарадњи с родитељима, старатељем или надлежним центром за социјални рад.

Пунолетном страном држављанину, жртви трговине људима, мјере заштите се планирају и спроводе у сарадњи са Службом за послове са странцима. У планирање и спровођење мјера заштите за страног држављанина, малолетну жртву, укључује се и привремени старатељ кога на захтјев Службе за послове са странцима именује надлежни центар за социјални рад на основу мјesta склоништа.

Тужилаштво и полиција имају обавезу да обезбједе физичку заштиту жртава и свједока жртава, а посебно да надзору и прате све информације у случају угрожавања физичке заштите жртава и свједока жртава, надзорујући њихово окружење. Тужилаштва и полиција имају обавезу да пруже информације и обавијештења о релевантним судским и управним поступцима, како би жртви и свједоку жртве било омогућено да њихови интереси буду изнесени и размотрени у одговарајућим фазама кривичног поступка против учиниоца кривичних дјела трговине људима.

5.1.3 Интервенција III: Транспорт

Ова активност се предузима након одређивања врсте смјештаја и помоћи.

На основу процејене надлежних органа да се ради о високоризичном случају трговине људима, жртву ће с мјеста идентификације на мјесто локације склоништа спровести искључиво надлежна агенција за спровођење закона. Ако се ради о странцу, жртви трговине људима, надлежан је теренски центар Службе за послове са странцима уз пратњу једног од чланова интерног тима надлежног центра за социјални рад.

У случају да није евидентирана никаква безбједносна пријетња, транспорт жртве до склоништа је у надлежности центра за социјални рад.

Током боравка жртве у склоништу, могућа је потреба за указивањем медицинских интервенција истој, посјета установама током судских процеса или других активности где је неопходно присуство жртве. У овим ситуацијама агенција за спровођење закона која руководи случајем надлежна је за спровођење и транспорт жртве.

5.1.4 Интервенција IV: Смјештај

Након процеса идентификације, комуникације с надлежним институцијама и одређивања врсте смјештаја и помоћи (потенцијална) жртва се смјешта у сигурну кућу / склониште у трајању од најмање 30 дана, што је законски период рефлексије за жртве трговине људима. По истеку периода рефлексије, асистенција се наставља у складу с индивидуалним планом реинтеграције.

Сигурна кућа или склониште представља облик безбједног привременог збрињавања. Активности сигурне куће обухватају осигуравање смјештаја, исхране, хигијене, пружање савјетодавне и психолошке подршке, медицинске, правне и социјалне помоћи као и подршке при контакту с надлежним институцијама. Смјештај у склониште не врши се ради обезбеђења трајног боравка.

Збрињавање у сигурне куће је бесплатно!

Када се ради о пунолетној жртви, смјештај у сигурну кућу може услиједити само у случају добровољног пристанка жртве на исти. Иако закон налаже да није потребно осигурати добровољни пристанак малолетне жртве на смјештај, ради указивања ефикасне помоћи и збрињавања малолетне жртве, неопходно је извршити припрему исте за смјештај у склониште или сигурну кућу у сарадњи са центром за социјални рад.

Уколико се године живота страног држављанина не могу утврдити са сигурношћу, а постоје разлоги за вјеровање да се ради о малолетној особи, односно дјетету, исти се третира као дијете. То значи да се предузимају све посебне прописане мјере у циљу заштите најбољег интереса дјетета.

Теренски центар Службе за послове са странцима ће након обављеног интервјуа, а уз сагласност стране особе, потенцијелне жртве трговине људима и уз консултацију с тужиоцем, странца упутити у склониште ради пружања помоћи и заштите као и спречавања његове даље експлоатације или злостављања.

Страни држављанин, жртва трговине људима, може бити смјештен у склоништа којима руководе невладине организације које имају потписан протокол с Министарством безбједности БиХ које је надлежно за питања странаца у БиХ. Министарство безбједности (Сектор за имиграције) располаже информацијама о невладиним организацијама и надлежним особама за смјештај.

Жртва која је држављанин БиХ може бити смјештена у склоништа којима руководе невладине организације које имају потписан протокол с Министарством за људска права и изbjеглице БиХ, које је надлежно за питања БиХ држављана, жртва трговине људима у БиХ. Министарство за људска права и изbjеглице БиХ располаже информацијама о овим невладиним организацијама и надлежним особама за смјештај.

Све поменуте невладине организације врше збрињавање пунолетних и малолетних особа 24 сата на дан.

Након што се донесе одлука о смјештају у сигурну кућу, потребно је да све укључене институције и организације контактирају надлежне невладине организације у циљу прикупљања свих релевантних података, како би се жртва што адекватније припремила на услове смјештаја. Током овог процеса узајамне комуникације, службеници требају размијенити основне податке о случају те анализирати потребну документацију за смјештај, како би одговорна невладина организација могла што детаљније припремити прихват жртве у склониште.

Склониште је објекат затвореног типа и самим тим је физички сличан условима у којима је жртва боравила током периода експлоатације усљед чега се неријетко дешава да се жртве првобитно осјећају нелагодно и затворено. У циљу изbjегавања оваквих ситуација и нежељених посљедица (нпр. бијег жртве из склоништа), изузетно је важно појаснити жртви да је она забринута у склониште због своје сигурности и рехабилитације. Пунолетна жртва може напустити склониште у било којем тренутку рехабилитације на властити захтјев. Малолетна жртва може напустити склониште само на захтјев старатеља.

Локацију склоништа / сигурне куће, где бораве жртве трговине људима не треба откривати!

У случају да Интерни тим центра за социјални рад одлучи да је смјештај у склониште у најбољем интересу жртве, исти се може обавити у било које доба дана и ноћи. Свака невладина организација која руководи склоништем за жртве трговине људима има дежурну особу која се може контактирати 24 сата дневно у циљу збрињавања потенцијалне жртве трговине људима .

Смјештај се врши на основу документације коју је неопходно доставити надлежној невладиној организацији у што скоријем року од тренутка идентификације, у циљу што бржег и адекватнијег збрињавања жртве. Документација се доставља искључиво на лицу мјеста приликом смјештаја жртве трговине.

Приликом смјештаја надлежна невладина организација ће именовати водитеља случаја који

ће сарађивати с тужилаштвом, полицијом, центром за социјални рад, Службом за послове са странцима, привременим старатељем, правним савјетником и другим укљученим организацијама и институцијама ради упознавања жртве с правима и обавезама боравка у склоништу у циљу прилагођавања на услове смјештаја и учинковитијег указивања помоћи.

Стране жртве трговине људима имају право на хуманитарну визу која им омогућава легалан привремени боравак у Босни и Херцеговини. Прије подношења захтјева за визу жртве имају рок од тридесет дана да одлуче да ли ће поднijети захтјев за визу. Влада дозвољава жртвама трговине људима којима је издата хуманитарна виза да легално заснују радни однос у земљи и вријеме проведено у земљи на основу такве визе узима се у обзир приликом разматрања захтијева за одобрење сталног боравка. За жртве трговине људима нема посебне визе.

5.1.5 Интервенција V: Сарадња с надлежним институцијама током збрињавања

Ова интервенција представља активности које се спроводе током цјелокупног процеса аистенције жртви. Ефикасна борба против трговине људима и пружање одговарајуће помоћи и заштите жртава зависе о степену међусобне сарадње и координације активности свих институција и организација укључених у ове процесе. С тим у вези неопходно је да сарадња и комуникација инспекције рада и њихових запосленика на терену с агенцијама за проведбу закона на свим нивоима, Министарством за људска права и изbjеглице БиХ, Министарством безbjедnosti БиХ, центрима за социјални рад, Службом за послове са странцима, здравственим службама и установама и невладиним организацијама у процесу аистенције жртвама трговине људима буду правовремене, јасне, двосмјерне и ефикасне.

Надлежне институције у поступању са жртвама трговине људима константно сарађују и свака у оквиру своје надлежности, заједно или одвојено према договору, прикупља и размјењује информације о: успостављеном контакту са дјететом и породици, процењивању повреда које су нанијете жртви и породици, процењивању ризика од нове повреде, обезбеђењу доказа о злостављању и експлоатацији те осигуравање хитне услуге заштите. Поред наведеног, надлежне институције раде и на идентификовању ресурса који су на располагању за заштиту жртве, припремама за одлуку о издавању жртве дјетета из породице или друге средине (надлежност центра за социјални рад, ако за тим постоји потреба), налажењу одговарајућег смјештаја (надлежност центра за социјални рад), обезбеђивању повратне информације другим релевантним особама или институцијама те резултатима извршене процјене и могућем активирању предмета.

Именовани старатељ заступа интересе малолjetне жртве током контакта с надлежним институцијама у свим фазама поступка и одлучује о свим питањима која су од најбољег интереса за дијете, укључујући заштиту приватности и идентитета те спречавање даље ревиктимизације малолjetне жртве.

Психолошка припрема малолjetне жртве за давање исказа је, такођер, обавеза интерног тима, односно надлежног центра за социјални рад. У случају да је дијете смјештено у сигурну кућу која није у истој општини као и надлежни центар, односно дијете није свакодневно доступно интерном тиму, припрема за свједочење организује се у координацији с водитељем случаја невладине организације.

Припрему малолjetне жртве за свједочење на суду врши надлежно тужилаштво уз обавезно присуство именованог старатеља.

Размјена информација о потенцијалним и идентификованим жртвама трговине обавља се на јединственом обрасцу за прикупљање података о потенцијалним и / или идентификованим жртвама трговине људима у Босни и Херцеговини. Испуњени образац с потребним прилозима доставља се путем поште или путем курира у Министарство безbjедности БиХ, Одсјек за борбу против трговине људима. У случају попуњавања и достављања овог обрасца за малолjetну жртву, центри за социјални рад дужни су обезbjедити сагласност од старатеља за кориштење и обраду података о тој жртви. Важно је водити рачуна о неугрожавању повјерљивости података о жртви те

професионалном односу према особама којима се пружа заштита.

СЛУЖБА ЗА ПОСЛОВЕ СА СТРАНЦИМА
ТЕРЕНСКИ ЦЕНТРИ

Сарајево 033 772 990
Бања Лука 051 213 925
Мостар 036 319 118
Требиње 059 240 260
Зеница 032 200 981
Бијељина 055 203 032
Брчко 049 232 160
Источно Сарајево 057 224 684
Тузла 035 252 608
Добој 053 209 113
Травник 030 540 116
Горажде 038 220 005
Бихаћ 037 228 563
Орашје 031 719 285
Ливно 034 204 829
Лјубушки 039 831 012

ДРЖАВНА АГЕНЦИЈА ЗА ИСТРАГЕ И ЗАШТИТУ БиХ

СИПА (Сједиште) централа Источно Сарајево: 057 326 100; 057 326 105

Регионална канцеларија Сарајево централа: 057 326 100

Регионална канцеларија Бања Лука централа: 051 348 280

Регионална канцеларија Мостар централа: 036 447 500

Регионална канцеларија Тузла централа: 035 320 500

НЕВЛАДИНЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ:

С Министарством безбједности Протокол о смјештају жртава трговине људима страним држављанима потписале су:

НВО Медица Зеница тел: 032 463 920; тел/фах 032 463 924

НВО МФС ЕММАУС Добој Исток тел: 035 726 690 ; фах:035 720 284, Уред у Сарајеву 033 263 385

НВО Ваша Права Сарајево 033 789 105, 033 789 106

НЕВЛАДИНЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ:

С Министарством за људска права и изbjеглице Протокол о смјештају жртава трговине људима држављанима БиХ, жртвама сексуалног искориштавања потписале су:

НВО Медица Зеница 032 463 920; тел/фах 032 463 924

НВО МФС ЕММАУС Добој Исток тел: 035 726 690 ; фах:035 720 284, Уред у Сарајеву 033 263 385

НВО Жене са Ўне Бихаћ тел/фах : 037 220 855

НВО Фондација локалне демократије Сарајево тел/фах: 033 237 240, 033 236 899

НВО Будућност Модрича тел: 053 820 700; фах: 053 820 701

НВО Ваша Права Сарајево 033 789 105, 033 789 106

6. Кориштена литература

ПОПИС ЛИТЕРАТУРЕ

- Anti-slavery International (2009). Begging for Change: Research findings and recommendations on forced child begging in Albania/Greece, India and Senegal. Доступно на: http://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/anti-slavery_international_2009_-_begging_for_change_en_1.pdf.
- Government of Netherlands (2016). Manual for experts on multidisciplinary cooperation against trafficking in human beings for labour exploitation. Доступно на: https://www.eersteamer.nl/bijlage/20160211/bijlage_manual_for_experts_on/document3/f=/vk1heepgfrmn.pdf
- Институција омбудсмана за људска права Босне и Херцеговине (2011). Годишњи извјештај о резултатима активности Омбудсмена за људска права Босне и Херцеговине за 2010. Годину. Доступно на: http://www.ombudsmen.gov.ba/documents/obmudsmen_doc2013012902564737bos.pdf.
- Кривични закон Босне и Херцеговине, *Службени гласник БиХ*, 03/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 08/10, 47/14, 22/15, 40/15 (2015).
- Кривични закон Брчко дистрикта Босне и Херцеговине, *Службени гласник Брчко дистрикта БиХ*, 10/03, 45/04, 06/05, 21/10, 52/11 и 33/13 (2013).
- Кривични закон Федерације Босне и Херцеговине, *Службене новине Федерације Босне и Херцеговине*, 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14 и 76/14 (2014).
- Кривични закон Републике Српске, *Службени гласник Републике Српске*, 49/03, 108/04, 37/06, 70/06, 73/10, 1/12, 67/13 (2013).
- Међународна организација рада (1930). Конвенција о принудном раду, 28. јуни 1930, Ц29.
- ОСЦЕ (2011). Трговина људима у сврху радне експлоатације: Референтни материјал с освртом на Босну и Херцеговину. ОСЦЕ: Сарајево.
- Међународна организација рада (1957). Конвенција о укидању принудног рада, 25. јуни 1957, Ц105.
- Уједињене Нације (2000). Протокол о спречавању, сузбијању и кажњавању трговине људима, посебно женама и дјецом који допуњује Конвенцију УН против транснационалног организованог криминала, 15. новембар 2000.
- United Nations Office on Drugs and Crime (2012). Strategy on Human Trafficking and Migrant Smuggling. Vienna: UNODC
- U. S. State Department (2008). Извјештај о трговини људима. Сарајево: U. S. Embassy
- Вијеће Европе (2000). Конвенција Вијећа Европе о акцији против трговине људима, 16. мај 2005, ЦЕТС 197.
- Закон о евидентијама у области рада и здравственог осигурања Републике Српске, *Службени гласник Републике Српске*, 18/94 и 64/06 (2006).
- Закон о инспекцијама Брчко дистрикта Босне и Херцеговине, *Службени гласник Брчко дистрикта БиХ*, 17/08 (2008).
- Закон о инспекцијама у Федерацији Босне и Херцеговине, *Службене новине ФБиХ*, 73/14 (2014).
- Закон о инспекцијама у Републици Српској, *Службени гласник Републике Српске*, 74/10, 109/12, 117/12 и 44/16 (2016).
- Закон о организацији органа управе у Федерацији Босне и Херцеговине, *Службене новине ФБиХ*, 35/05 (2005).

-
- Закон о посредовању у запошљавању и социјалној сигурности незапослених особа Федерације Босне и Херцеговине, *Службене новине ФБиХ*, 55/00, 41/01, 22/05, 09/08 (2008).
  - Закон о посредовању у запошљавању и правима за вријеме привремене незапослености Републике Српске, *Службени гласник Републике Српске*, 30/10 и 102/12 (2012).
  - Закон о раду Брчко дистрикта Босне и Херцеговине, *Службени гласник Брчко дистрикта БиХ*, 8/03, 33/04 и 29/05 (2005).
  - Закон о раду Федерације Босне и Херцеговине, *Службене новине ФБиХ*, 26/16 (2016).
  - Закон о раду Републике Српске, *Службени гласник Републике Српске*, 1/16 (2016).
  - Закон о штрајку Федерације Босне и Херцеговине, *Службене новине ФБиХ*, 62/15 (2015).
  - Закон о штрајку Републике Српске, *Службени гласник Републике Српске*, 111/08 (2008).
  - Закон о управном поступку Федерације Босне и Херцеговине, *Службене новине ФБиХ*, 02/98 и 48/99 (1999).
  - Закон о вијећу запосленика Федерације Босне и Херцеговине, *Службене новине ФБиХ*, 38/04 (2004).
  - Закон о запошљавању странца Федерације Босне и Херцеговине, *Службене новине ФБиХ*, 14/00 (2000).
  - Закон о запошљавању страних држављана и лица без држављанства Републике Српске, *Службени гласник Републике Српске*, 24/09 и 117/11 (2011).
  - Закон о заштити на раду Републике Босне и Херцеговине, *Службени лист СР БиХ*, 22/90 (1990).
  - Закон о заштити на раду Републике Српске, *Службени гласник Републике Српске*, 1/08 и 13/10 (2010).

7. **Листа релевантних појмова**

Миграција (латински мигратио, мигранте – путање, кретање, сељење) подразумијева пристанак особе да оде из своје земље поријекла и усели се у дугу земљу. Миграција је добровољна и не подразумијева превару, присилу, експлоатацију и насиље. Миграција подразумијева физичко кретање кроз простор између двије дестинације. При томе је важна удаљеност, вријеме или трајност боравка у другој земљи, становање тј. пребивање, активности и њихове посљедице.

Трговина људима означава употребу сile или пријетње употребе сile те друге облике принуде, отмице, преваре или обмане. Односи се на злоупотребу власти, утицаја или положаја беспомоћности као и давања или примања исплате или других користи. Све наведено ради се у циљу придобијања лица које има контролу над другим лицем да врбује, превезе, преда, сакрије или прими лице у сврху искориштавања проституцијом другог лица или других облика сексуалног искориштавања, присилног рада, ропства или њему сличног односа, служења, одстрањивања дијелова људског тијела или другог искориштавања. Израз трговина људима обухвата и појмове кривичних дјела која су предвиђена Кривичним законом Босне и Херцеговине: заснивање ропског односа и превоз особа у ропском односу те међународно врбовање ради проституције. Такође, обухвата и кривична дјела трговине људима која су предвиђена кривичним законима ентитета и Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине ради вршења проституције, искориштавања дјече у сврху порнографије, производње и приказивања дјечије порнографије, навођења на проституцију и упознавања дјетета с порнографијом.

Кријумчарење представља недозвољено превођење или омогућавање превођења једног или више миграната или других лица преко државне границе, односно сачињавање, набављање или посједовање лажне путне или личне исправе у намјери прибављања неке користи за себе или другог. Кријумчарење представља и врбовање, превожење, сакривање, пружање заштите или омогућавање боравка кријумчарених лица у некој земљи.

Проституција представља праксу добровољног упуштања у сексуалне активности, обично са особама које нису супружници или пријатељи, ради директне исплате у новцу или другим вриједностима. Проституција може бити добровољна ако је у питању индивидуални избор искључиво пунолjetне особе, под условом да то није организована активност у којој судјелује више особа (нпр. подвођач и особа која се проституше или више њих).

Индикатори трговине људима у сврху радне експлоатације су теоријска упоришта састављена као помоћ службеницима или грађанима у препознавању знакова трговине људима у сврху радне експлоатације у пракси.

Жртва је свако физичко лице које је постало предмет трговине људима у смислу дефиниције трговине људима.

Малолjetna особа / дијете је особа која није навршила 18 година живота.

Свједок је лице без чијег свједочења нема изгледа да се у кривичном поступку истраже и утврде чињенице и утврди боравиште осумњиченог лица или без чијег свједочења би то било знатно отежано.

Надлежне институције представљају сви државни, ентитетски, кантонални и општински органи у Босни и Херцеговини које имају законом прописане надлежности да координирају или проводе активности на превенцији и сузбијању трговине људима, односно надлежне су за пружање помоћи и заштите. Ти органи и институције су: Државни координатор за борбу против трговине људима, Министарство безбедности, Државна агенција за истраге и заштиту, Гранична полиција, Служба за послове са странцима, Тужилаштво и Суд Босне и Херцеговине, Министарство за људска права и избеглице, Министарство цивилних послова, Министарство правде, Министарство вањских послова те ентитетске, кантоналне и општинске институције и организације као и надлежна

одјељења Брчко Дистрикта за унутрашње послове, социјалну, породичну и здравствену заштиту, науку и образовање, расељена лица и изbjеглице, судови и тужилаштва.

Овлаштене организације означавају регистрована удружења или фондације (невладине организације) с капацитетом за заштиту, пружање помоћи жртвама и свједоцима жртвама које су закључиле протокол о сарадњи у активносима везаним за борбу против трговине лјудима с надлежним институцијама.

Дискриминација је свако прављење разлике или неједнако поступање у односу на особе или групе, као и на чланове њихових породица, или особе у вези с њима, на отворен или прикривен начин. Заснива се на раси, боји коже, националном или етничком поријеклу и припадности, језику, вјерском или политичком убеђењу, полу, сексуалној оријентацији, имовном стању, рођењу, здравственом стању, брачном стању и другим личним својствима. Дискриминација представља активно дјеловање и понашање на темељу предрасуда или намјерног оспоравања права некој друштвеној групи и / или припадницима тих група. Критерији оспоравања могу се темељити на полу, полној оријентацији, раси, вјериописовијести, етничитету, годинама живота и сл. Дискриминирајуће дјеловање иде у прилог појединца / групе, а усмјерено је на штету другог појединца / групе, чиме се истиче њен мање вриједан положај у друштву. Норме и правила на темељу којих се искључују те друге, најчешће мањинске групе, уграђене су у друштвену структуру и социјализацијски се репродукују путем образовног система, културе, медија, а каткад и политичког система.

Експлоатација представља искориштавање других путем проституције или других облика сексуалног искориштавања, принудног рада или пружања услуга, ропства или поступака сличних ропству, служења под принудом или уклањања органа.

Врбовање / регрутовање у домену трговине лјудима обухвата разне облике преваре, обмане, лажи и / или искривљавања чињеница у сврху увјеравања особе – жене, дјетета и / или мушкарца да пристане на понуђене, односно лажно представљене услове живота и / или рада у матичној земљи или иностранству. Врбовање може вршити непозната особа, али се у пракси најчешће ради о познанику, пријатељу, партнеру и / или члану породице. Такођер, врбовање се може вршити посредством агенције за запошљавање и / или склапање бракова, као и путем огласа за посао који се могу наћи у новинама.

Самоидентификација подразумијева ситуацију у којој пунолјетна особа појашњава облике експлоатације којима је била изложена током одређеног временског периода, а на основу којих ће надлежни службеник или овлаштено лице процјенити да ли се ради о потенцијалној жртви трговине лјудима

Сексуално насиље је превладавајући облик полно условљеног насиља и покрива бројне врсте сексуалног злостављања, међу којима су полно узнемирање, присилне сексуалне радње, силовање, инцест, сексуално ропство, проституција, насиљна дјела против сексуалног интегритета жена, присилна трудноћа, негирање права на кориштење контрацепције и други облици нежељенога сексуалног понашања. Свјетска здравствена организација дефинише сексуално насиље као било који сексуални чин, покушај остваривања сексуалног чина, нежељени сексуални коментар или приједлог који је усмјерен против особе и њезине сексуалности, а који може починити друга особа без обзира на однос са жртвом или ситуацију у којој се налазе. Карактеризише га употреба сile, пријетње или уцјене за угрожавање добробити и / или живота саме жртве или њој блиских особа. Уз то, у тај тип насиља ваља укључити и различите облике ритуалних пракси, укључујући силовање у рату, генитално сакаћење жена или казне за родну трансгресију.

Специјални третман дјетета подразумјева обезбеђење смјештаја на сигурно мјесто, поштовање мишљења дјетета, право на повјерљивост и дискрецију, право на информацију, ефикасно вођење поступка односно процјену појединачног случаја те проналажење и примјену трајног рјешења.

Праважртава трговине лјудима су: адекватан и сигуран смјештај, здравствена заштита, информисање о њеном правном статусу и савјетовање у сегменту њених права и обавеза на језику који жртва разумије, правна помоћ жртви у току кривичног и других поступака у којима жртва остварује своја права. Поред наведеног, жртва има право на информације о начину приступа дипломатско конзулярним представништвима земље поријекла или уобичајеног боравка жртве трговине, информације о

могућностима и поступку репатријације те право на различите видове тренинга и едукације у зависности од финансијских могућности.

Реинтеграција је накнадно обнављање или допуњавање нечега што је појединцу или некој друштвеној групи било битно или им је недостајало, а што је имало пресудан утицај на настанак нежељене појаве, у овом случају трговине жртвом. Реинтеграција представља свеобухватан процес који је усмјерен на отклањање узрока трговине људима. Изазивање промјена у личности појединца, његовој породици и локалној заједници је главни предуслов успјешне реинтеграције. Уколико су промјене само на једном нивоу, нпр. личном, а не прате их истовремено промјене и на осталим нивоима, извјесније је да ће жртва поново бити у опасности, него да ће се у потпуности реинтегрисати. У овоме и јесте најзначајнија разлика између ресоцијализације и реинтеграције. Док ресоцијализација инсистира на одговарајућим промјенама на нивоу појединца, реинтеграција подразумијева неопходност промјена на свим нивоима. Реинтеграција укључује процесе рехабилитације, репатријације и ресоцијализације.

Рехабилитација представља мјере које су предузете ради опоравка и укључивања рехабилитоване особе у свакодневне животне токове.

Репатријација подразумијева процес повратка странца жртве трговине људима у земљу поријекла.

Ресоцијализација представља повратак жртве у друштвену заједницу и њену оспособљеност да живи друштвено усклађеним животом, да нормално и успјешно обавља друштвене дјелатности. Овдје се претпоставља или да процес социјализације појединца није успјешно окончан током развоја и сазријевања личности или да је код особа које су биле успјешно социјализоване дошло до испољавања неадаптираног понашања услед различитих неповољних фактора. Због тога постоји потреба за њиховом накнадном ресоцијализацијом.

Анекс 5

Попис индикатора трговине људима у сврху радне експлоатације дати су у наредној табели.¹

---

¹ Government of Netherlands (2016)

КОЈИ СУ ИНДИКАТОРИ ТРГОВИНЕ ЛЈУДИМА У СВРХУ РАДНЕ ЕКСПЛОАТАЦИЈЕ?	КОЈИ СУ ИНДИКАТОРИ ТРГОВИНЕ ЛЈУДИМА У СВРХУ РАДНЕ ЕКСПЛОАТАЦИЈЕ?	
	Овај одјељак припремљен је да вам помогне при откривању трговине лјудима препознавањем знакова ДЈЕЛОВАЊА, НАЧИНА И РАДНЕ ЕКСПЛОАТАЦИЈЕ. Потребно је истаћи да неће бити увијек присутни сви знакови у случају на којем радите. Не заборавите да можете имати више детаља о овим показатељима, о методама које можете користити током потраге информација везано за показатеље и о доказима које можете наћи и прикупити у референтним смјерницама. Знаци који се могу опазити гледајући у особу означени су наранџастом бојом, док оне које можете опазити слушајући њу / њега су неозначени. Имајте у виду да се листе које се налазе испод нису коначне јер се знаци могу додати или модифицирати да одражавају промјене у начину рада трговаца лјудима. Када сте прошли кроз фазу посматрања (ако је могуће) и разговора са особом, требали бисте бити у стању да испуните дјелимично или у целости табелу представљену у Анексу 1.	
	СВРХА: МОЖЕТЕ ЛИ НАЋИ НЕКЕ ОД СЛЈЕДЕЋИХ ЗНАКОВА ДА ЈЕ ОСОБА ЖРТВА РАДНЕ ЕКСПЛОАТАЦИЈЕ? - Услови за рад теже крше закон о раду и колективни уговор. - Раднику није дозвољена пауза, слободни дани, слободно вријеме или ради на позив. - Послодавац не може показати уговоре о раду, осигурања или регистар особа. - Радник не зна колико он / она зарадује. ДЈЕЛОВАЊЕ: МОЖЕТЕ ЛИ НАЋИ НЕКЕ ОД СЛЈЕДЕЋИХ ЗНАКОВА? РЕГРУТАЦИЈА - Осoba није знала где ће он / она бити запослена. - Осoba је платила прекомјерне накнаде за регрутацију. - Осoba нема уговор о раду, а одредбе и услови су слабо дефинисани или је уговор о раду је написан на језику који особа не разумије. СРЕДСТВА: МОЖЕТЕ ЛИ НАЋИ НЕКЕ ОД СЛЈЕДЕЋИХ ЗНАКОВА? ПРИЈЕТЊЕ - Осoba показује знакове страха и анксиозности, поготово у присуству супервизора, менаджера, мушкирца или жене који прате њега / њу током превоза, трансфера или граничног прелаза. - Лице даје изјаве које су инхерентне или указују на индоктринацију. - Супервизори, менаджери, мушкирци или жене које прате особу током превоза, трансфера или граничног прелаза показују агресивност према особи.	
	ПРЕВОЗ, ТРАНСФЕР - Осoba није организовала њен транспорт или не познаје руту путовања од места полaska до одредишта. - Осoba показује знакове страха од мушкирца или жене која је прати. - Треће лице враћа пасош особи непосредно прије преласка границе. - Путници у групи не изгледају као да се познају. УТОЧИШТА, ПОТВРДА (ХАРБОУРИНГ, РЕЦЕПТ) - Осoba живи и спава на послу. - Просторије за спавање су претрпане, нездраве и немају основних хигијенских просторија, с ограниченом приватношћу или немају никакво право на приватност. - Осoba има ограничену слободу кретања у његовом / њеном мјесту. ЧУВАЊЕ ДОКУМЕНТАТА - Осoba не посједује или нема приступ његовим / њеним идентификационим документима (пасош, лична карта, виза, радне или боравишне дозволе) или другим вриједним личним стварима (повратна карта) и не може им приступити по потреби. - Остали радници су у истој ситуацији, без приступа својим идентификационим документима. - Идентификациони документи изгледају фалсификовано.	

КОЈИ СУ ИНДИКАТОРИ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА У СВРХУ РАДНЕ ЕКСПЛОАТАЦИЈЕ?	УПОТРЕБА СИЛЕ	ЧУВАЊЕ ПЛАТЕ
	• Особа има видљиве повреде (нпр. модрице, ожилјке, посјекотине, повреда уста и зуба, опекотине од цигарета). • Особа показује знакове анксиозности или се плаши (нпр. знојење, дрхтање, потешкоће одговора на директно постављена питања, избјегавање контакта очима због разлога који нису везани за културу и обичаје).	• Послодавац не може показати уговор о раду или доказ да су плате исплаћене особама или су документи за запошљавање и евиденцију плате измијењени. • Исплате су нерегуларне и / или често касне. • Лице не разумије како се обрачунавају плате или одбитак или не зна колико он / она зарађује.
	ОГРАНИЧЕЊЕ КРЕТАЊА	ОБМАНА
	• Особа живи и ради на истој локацији. • Постоје механизми контроле на радном мјесту, као што су видео надзор, знаци упозорења људима да не излазе, неприступачност прозора или прозори с решеткама, закључана врата итд.	• Стварне одредбе и услови рада се разликују од оних које су обећане усмено. • Особа је потписала нови уговор о раду по доласку на посао.
	ИЗОЛАЦИЈА	ЗЛОУПОТРЕБА РАЊИВОСТИ
• Особа не зна своју локацију или адресу. • Радно мјесто је на удаљеној локацији до којег је тешко доћи јавним или приватним превозом. • Особа има ограничен или никакав приступ средствима комуникације (нпр. телефон, пошта, интернет). • Послодавац контролише контакте с другим људима или инсистира да одговара на питања у име особе и / или на превођењу свих разговора.		• Особа је у нерегуларној административној ситуацији и не посједује боравишну или радну дозволу. • Особа спада у групу која је дискриминисана или нема једнака права у друштву (нпр. на основу пола, статуса избеглице / азила, етничке припадности, инвалидитета, статуса сирочета или чланства у мањинској вјерској или културној групи). • Особа има ограничено образовање и / или је неписмена или не познаје локални језик. • Особа је у ситуацији у којој он / она зависи на више начина (нпр. ослања на послодавца за смјештај, храну или друге погодности). • Особа се са страхом односи на вјерска или културна увјерења.
		ДУЖНИЧКО РОПСТВО
		• Особа мора платити прекомјерне накнаде за регрутацију, превоз, смјештај, храну, алат или сигурносну опрему која се одбија директно од плате особе. • Рокови отплате за аванс су нејасни или измијењени. • Каматна стопа за аванс је неразумна и може бити већа од законске границе. • Родитељи примају исплату од трговца у замјену за своје дијете.

Извод из рецензије:

„...И док је фокус јавности, академских кругова па и правосудних тијела чини се на првом мјесту усмјерен ка борби против трговине људи у сврху сексуалне и неких других видова експлоатације, дотле радна експлоатација остаје у сјени свих напора на њезину искорењивању, представљајући изнимно раширен облик трговине људима, са свим посљедицама које из тога произлазе. Управо чињеница да публикација „ВОДИЧ ЗА ИНСПЕКТОРЕ РАДА У ОТКРИВАЊУ И ИДЕНТИФИКАЦИЈИ ЖРТАВА ТРГОВИНЕ ЉУДИМА У СВРХУ РАДНЕ ЕКСПЛОАТАЦИЈЕ“ претендира бити извором релевантних информација тијелима управнога надзора о модалитетима трговине људима у сврху радне експлоатације те конкретних смјерница како је препознати и како поступити у таквим случајевима с циљем њезина сузбијања, од изнимне је вриједности за све разине инспекцијских тијела и уопће агенција за проведбу закона у Босни и Херцеговини.

...У складу са претходно наведеним са великом задовољством препоручујем објављивање публикације „ВОДИЧ ЗА ИНСПЕКТОРЕ РАДА У ОТКРИВАЊУ И ИДЕНТИФИКАЦИЈИ ЖРТАВА ТРГОВИНЕ ЉУДИМА У СВРХУ РАДНЕ ЕКСПЛОАТАЦИЈЕ“ у издању Центра за истраживање политке супротстављања криминалитetu (ЦПРЦ) као текста који ће несумњиво допринијети борби против трговине људима у сврху радне експлоатације и уопће трговине људима као једне од најтежих инкриминација савременог доба.“

проф. др. сц. Харис Халиловић

